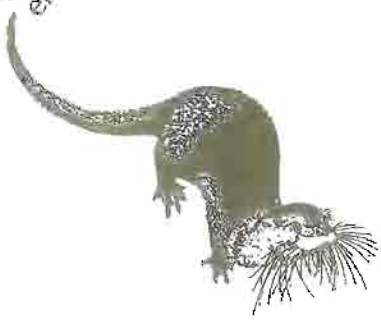
Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

MARTERPASSEN VI

Jaarbrief over 1997 van de Werkgroep Boommarter Nederland

Maart 1998

Uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

MARTERPASSEN VI

MARTERPASSEN VI

Jaarbrief over 1997 van de
Werkgroep Boommarter Nederland
van de
Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

Henri J W Wijsman

redactie

Laren, maart 1998

INHOUD (1)

OPENING

De zesde boommarterbrief 7
redactie

VERGADERINGEN EN EXCURSIES

Excursie WBN naar Mattemburgh op 5 april 1997. 8
Chris Achterberg
Excursie WBN naar het Kennemerduin op 7 juni 1997 8
Ad van Rosendaal
Excursie WBN naar Boerskotten op 4 oktober 1997 9
Alice N.A.M. Pillot
Boommarters bij het nest; verslag bijeenkomst op 13 december 1997 11
Hans Kleef

BOOMMARTER INVENTARISATIE NEDERLAND

Het BIN project in het voorlaatste jaar 12
Henri Wijsman
In ons Utrechts Landschap 18
Henri Wijsman
Boommartervondsten in Nederland in 1996 en 1997 19
Gerard Müskens en Sim Broekhuizen
Een oude waarneming uit de duinen 24
Johan Metselaar
Een territorium in 's-Graveland 25
Henri Wijsman en Willemien Wijsman-Blok
Nestkasten voor boommarters in Utrecht 26
Johan Metselaar
Twee over boommarters 29
Kees Canters en Henri Wijsman

OECOLOGIE

De sprong in het diepe; opvallend gedrag bij de nestboom Amerongen 1997 32
Chris Achterberg en Bram Achterberg
Voorlopige resultaten van een onderzoek naar de keuze van dagrustplaatsen van het gezenderde boommartermannetje Mintwintig 34
Gerard Müskens

INHOUD (2)

VRAAGPUNTEN

Natuurmonumenten inventariseert boommarters 36
Henri Wijsman

BESCHERMING

Het lot van Bernard 38
Henri Wijsman en Willemien Wijsman-Blok
Boommarteropvang 1997 39
Adrie Nieuwenhuizen-Lucas
De reputatie van onze marter en de jacht 41
Henri Wijsman
Marters op ecoducten 43
Henri Wijsman

ACTIVITEITEN ELDERS

Boommarters in Duitsland 44
... en in Engeland (samenvattingen) 31
Henri Wijsman

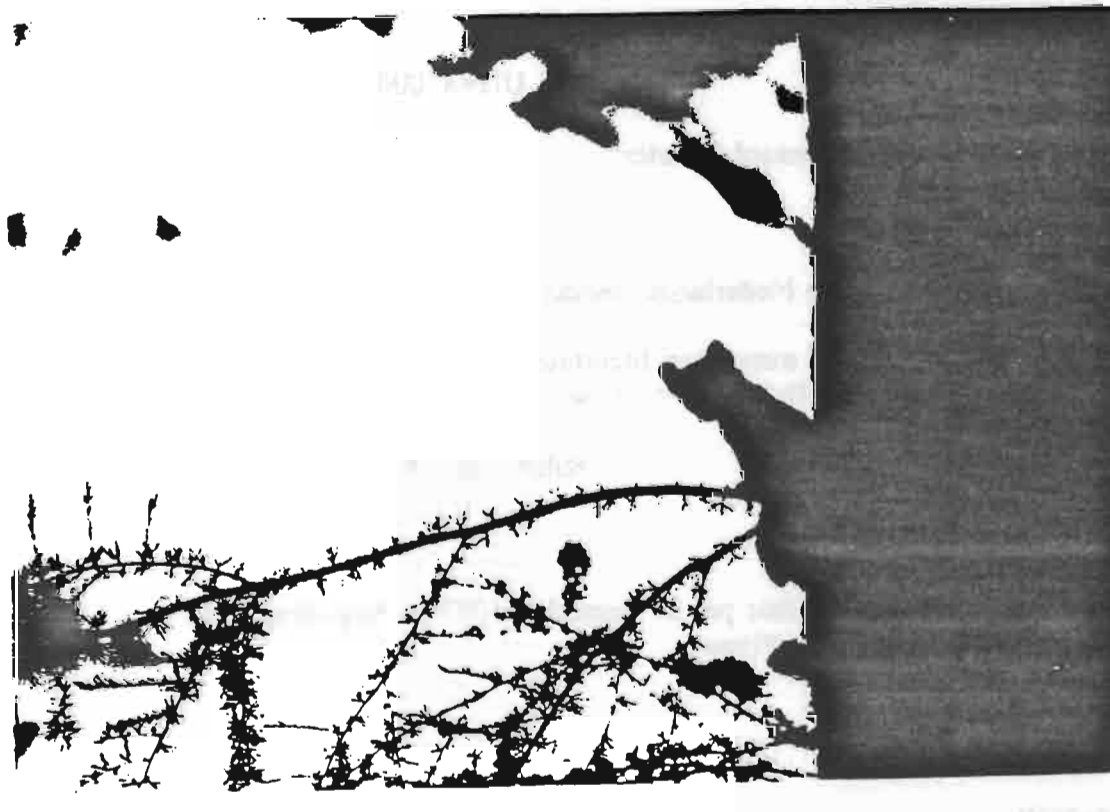
MEDIA, LITERATUUR

Etymologie van het woord "Marter" 45
Henri Wijsman
De marterklopper 31
redactie
De boommarter in de Nederlandse media 46
Kees Canters
Gebruikte en in 1997 ontvangen literatuur 48
Kees Canters, Hans Vink en Henri Wijsman

HUISHOUDELIJK

Jaarverslag WBN 51
secretaris, Dick Klees
Financieel verslag, Balans per 31 december 1997 en Begroting 1998 53
penningmeester, Henri Wijsman
Ledenlijst WBN 54
redactie

COLOFON

Bij de start van de Werkgroep Boommarter Nederland in 1992 is afgesproken dat leden van de VZZ de WBN zouden aangaan tot in 1999. Dus volgend jaar kunnen wij een sloteditie van MARTERPASSEN verwachten met de eindrapportages en uitgebreide beschouwingen over wat we dan wel weten en in 1992 nog niet wisten.

Maar zover zijn we nog niet. Hoewel voor het BIN-project 1998 het laatste jaar is, kunnen wij dus nog een heel jaar speuren en vragen beantwoorden, zoals er ook na de publicatie van de wetenschappelijke mededeling 219 van de KNNV *Wat doen we met de boommarter* blijven bestaan! Deze jaarbrief gelieve men te lezen als een laatste oproep om een uiterste inspanning te leveren. Om maar wat te noemen: Zitten er nu marters in de Achterhoek?; in Salland, in Noord-Brabant, in Limburg? (meer dus dan een doodenkele zwerver). Zit de Veluwe echt helemaal boordevol marters? (vol bezien dus vanuit het standpunt van boommarters, één op 300 ha!). Kiezen die domme martermoertjes steeds maar weer de verkeerde bomen om in te werpen, bomen die te glad zijn voor de klauwtjes van hun pups, zodat die verongelukken? Verwijderen ze keurig alle restjes van prooien uit de nestholte of laten ze in een hoek een hoopje botten achter? Gebruiken ze hun keutels ter markering van het territorium? (daar moet je door tellingen achter kunnen komen). Enzovoort.

Wel, op deze vragen staat er in MARTERPASSEN VI geen antwoord. Aan de slag dus! Maar ten aanzien van veel andere vragen zijn we in 1997 weer verder gekomen. Ook van de drie excursies van de WBN doen we verslag, en voorts van alles wat er in een jaar zoal passeert. Sommige van onze artikelen zouden ook wel in het tijdschift ZOOGDIER gepast hebben, maar ja, in enige gevallen vond de auteur zelf het gevondene daar nog niet rijp voor, maar gelukkig voor onze periodiek wèl.
Ik hoop dat de boommarter er zich nog een paar jaar doorheen wil slaan in ons land. De ommekeer in het bosbeleid zal wel doorzetten en de veroudering van de bossen hem op den duur meer mogelijkheden bieden. Heel langzaam werken de diverse beschermende maatregelen door, waarbij onze WBN als zuurdesem heeft gewerkt. De boommarter is zijn reputatie van extreme zeldzaamheid aan het verliezen, en wordt, al blijven de landelijke aantallen nog wel beangstigend klein!, een meer vertrouwde medebewoner van centraal en noordelijk Nederland. In deze MARTERPASSEN kijkt hij om de hoek van elke bladzij (zie achterkant).
Onze erkentelijkheid jegens ons aller Staatsbosbeheer mag wel eens uitgesproken worden. Waar ligt het merendeel van al die boommarternesten zoals ze tegenwoordig gevonden worden? In de terreinen van SBB, waar je dankbaar bent als je (op de fiets) holle bomen in kaart mag brengen en later (dus) nesten vindt. Daar zou menige andere organisatie wat van kunnen leren. Leve ons SBB!

Dank aan allen die medewerkten, mede namens de boommarter!

Henri J W Wijsman,
redacteur MARTERPASSEN VI

(foto links (p.6): Ad van Rosendaal)

Excursie WBN naar Mattemburgh op 5 april 1997

De halfjaarlijkse vergadering van de WBN werd deze keer georganiseerd door Jan de Constant Rebecque op het landgoed Anneville te Ulvenhout. Voor we 's middags in twee groepen op excursie gingen liet Jan ons een notenboom naast een woning zien vol krabsporen. Geen boommarters maar eekhoorns waren hier zo ijverig aan het klimmen geweest. Eén groep vertrok naar een aantal landgoederen in de buurt. Zes leden van de WBN gingen samen met Hans Schep, districtsbeheerder van Het Brabants Landschap, 30 km in westelijke richting.

Onderweg werd gestopt in een beukenlaan dichtbij de Wouwse Plantage, waar Kees Canters bij een eerdere gelegenheid krabsporen had gevonden. Duidelijke krabsporen konden we deze keer niet vinden, de nat geregende stammmen maakten het zoeken er niet eenvoudiger op. Er zaten wel verschillende geschikte gaten in de beuken.

Hierna gingen we door naar het landgoed Mattemburgh (Brab.Landsch.) ten zuiden van Bergen op Zoom. In het oorspronkelijk met (dennen)bos bedekte gedeelte van dit landgoed kan de natuur al vele tientallen jaren haar gang gaan. Er is hier een natuurlijk eiken-berkenbos aan het ontstaan. Het is nu al een heel mooi bos met grote oude dennen, veel liggend en staand dood hout en een uitgebreide moslaag op de bodem.
De oudere bomen met eventueel geschikte holten zijn bijna allemaal dennen. Veel van deze dennen bleken inderdaad grote (zwarte) spechten-gaten te bevatten. Bij de inspectie van omgevallen bomen bleken, althans in die gevallen, de holtes achter de openingen (te) klein te zijn voor boommarters. Ondanks intensief zoeken konden geen sporen van boommarters gevonden worden.
Uit West-Brabant is er een melding uit 1994 van een dood gevonden boommarter in de buurt van Rijsbergen. Verder zijn er alleen onzekere waarnemingen. Aanwijzingen voor het permanent voorkomen van boommarters hebben wij niet kunnen vinden; ook de andere groep niet, die wel een marterkeutel vond, maar deze bleek bij microscopische onderzoek geen "eigen" haren te bevatten. Daarom kon hij niet als steenmarterkeutel (ook hoogst opmerkelijk!) dan wel boommarterkeutel worden gedetermineerd.

Chris Achterberg

Excursie WBN naar het Kennemerduin, 7 juni 1997

Het was inmiddels hartje zomer geworden toen er door een aantal fanaten van de Boommarterwerkgroep naar boommartersporen in het Noord-Hollandse duingebied werd gezocht. De organisatie was in handen van Fred Kruidbos, die daarbij nog twee terreinmedewerkers van NM had meegevraagd. Uiteindelijk was de groep compleet met Henri Wijsman en Willemien, Johan Metselaar, Fred Kruidbos, Anneke Zonneveld en ondergetekende, en Prof. W.H.O. Ernst die zijn vrouw verving!

Het plan was om in ieder geval een paar lokaties te bezoeken waar in het verleden een vage zichtwaarneming is gedaan door de opzichters van NM.
In eerste instantie gingen we de

binnenduinrand van Duin en Kruidberg bekijken. Het gebied hier bestaat uit een steile duinhelling met een bebossing van voornamelijk beuk, es en eik en grove den. Onder de bomen trof men een dichte kruidlaag die het zicht op keutels in de zomer beneemt. Het zoeken was naar zwarte spechtengaten en/of krab- en vraatsporen. Johan Metselaar demonstreerde hoe je met behulp van een spiegeltje licht in spechtengaten kunt projecteren óm het inwendige te verkennen en eventuele marter-jongen waar te nemen. Maar alles leverde geen overtuigende bewijzen op. Wel werden bij een boom hoog op de helling baltsende en roepende rosse vleermuizen waargenomen, zomaar midden op een zomerse dag. In het IJmuidense (Midden-Herenduin) hebben we de lokatie van weer een andere zichtwaarneming bekeken en zijn daarna collectief het duingebied doorkruist om uiteindelijk onze opzichters uit het oog te verliezen. Sporen zijn niet gevonden, doch het gebied lijkt te voldoen aan de biotoopeisen van de boommarter: vele schuilplaatsen en een groot potentiëel aan voedsel (konijnen).
Het blijft dus opletten geblazen.
Uiteindelijk zijn we onverrichter zake teruggekeerd naar de parkeerplaats.
Vandaar werden nog plannen gemaakt om een bezoek te brengen aan een belangrijke beukenlaan achter Bloemendaal. In het verleden heeft Johan Metselaar daar verdachte sporen gevonden, die ons de moeite van onderzoeken waard leken. Johan, Fred, Anneke en Ad trokken die richting op. Op minder dan een halve kilometer voor deze laan brak echter de 'hel' los, doorkruisten lichtflitsen het aardsdonkere firmament en daalde in zeer korte tijd een hoosbui van tientallen millimeters op ons neer. Tot op de laatste draad nat zijn we in allerijl teruggekeerd naar de auto's. (Ook de duinwachters zijn, naar wij vernamen, veilig thuisgekomen). En dus blijft hiermee het boommartermysterie van het Noord-Hollandse duingebied nog onverminderd voortleven....
Frequentere bezoeken in de winterperiode kunnen hierin misschien duidelijkheid brengen.

Ad van Rosendaal

Lees hierbij "Een oude waarneming uit de duinen" elders in deze MARTERPASSEN.

Excursie WBN naar Boerskotten op 4 oktober 1997

Het is traditie dat de middag van de najaarsbijeenkomst van de WBN besteed wordt aan een excursie. Liefst op een plaats waar een kans bestaat op het waarnemen van boommarters. Na afsluiting van de vergadering in de Lutte dreef Kees Canters ons dan ook naar het parkeerterrein vanwaar we met een stuk of acht auto's naar het ecoduct bij het Natuurmonument Boerskotten (over de A1 bij Losser in Twente) vertrokken. Sommigen nog kauwend op hun boterhammen; die hadden vergeten te eten tijdens de vertoning van de prachtige dia's van Chris en Ad.
Bij het ecoduct vertelde Bertus Hegeman, hoe hij als faunabeheerder van Natuurmonumenten ruim vóór de aanleg van dat laatste stuk A1 betrokken was bij het ecoduct. Zoals hij het vertelde was het een schoolvoorbeeld van tijdige en adequate aanpak. Eerst werden de wildpaden en wissels in kaart gebracht. Op een plaats bleken de paden van ree, haas, konijn, marter- en muizensoorten samen te komen langs de rand van een weidegebied. Op de plaats waar de A1 die wissels kruiste, werd het ecoduct aangelegd; op andere plaatsen kwamen voor kleine diersoorten in totaal 29 tunnels. De toeleiding naar het ecoduct gaat via hekken met aan de onderkant fijn gaas dat naar boven toe steeds grofmaziger wordt. Bovenop prikkeldraad. Bertus was het eens met de

stelling van Kees, dat het grove schapengaas dat op een hoogte van 1 m begint, een klimmende boommarter gemakkelijk doorlaat en dat een schrikdraadje op die plaats effectief kan zijn.
In het talud is een flinke vleermuiskelder aangelegd, die echter te kampen heeft met overlast van condens aan plafond en wanden. Daartegen is iets ondernomen door schuin geplaatste planken vanaf het plafond; daarna is één grootoorvleermuis waargenomen. Bij een kort bezoek aan de kelder viel ons op dat veel moeite gedaan wordt om het de vleermuizen naar de zin te maken, maar dat het vocht waarschijnlijk een belangrijke barrière vormt. Alle hout was zwaar beschimmeld. Misschien kan iemand van de Vleermuiswerkgroep enige bijstand verlenen.
In het verloren hoekje dat ontstaat tussen talud en snelweg, was een paddenpoel aangelegd, die (nog) vooral door groene en bruine kikkers gebruikt wordt. Ter demonstratie sprong een flink uit de kluiten gewassen bruin gekleurde kikker tussen de excursiegangers.

Inmiddels is - na vijf jaar - het hele ecoduct begroeid met gras, brandnetels en struiken. Het geheel maakt een plezierige rommelige indruk. Als je erover loopt, valt op, dat het geluid van de snelweg wel aanwezig is, maar niet erg storend of dreigend overkomt.
Hoewel het ecoduct op het smalste stuk - boven de snelweg - maar 16 meter breed is (Terlet en Woeste Hoeve zijn 32 meter), wordt het intensief belopen. In het eerste jaar zijn de sporen dagelijks tenminste éénmaal geteld. Dat leverde het indrukwekkende aantal van 1117 passages op, waarvan 334 konijn, 300 ree, 117 marter en verder veel hazen, vossen, egels en kleine marters. Boommarter en steenmarter komen allebei in het gebied voor, dus valt niet te zeggen van wie eventuele sporen zijn. Marters maken overigens tweemaal zo veel gebruik van de eerder genoemde tunnels van zo'n 40 cm doorsnee. Speciaal voor onze komst was twee dagen eerder de telstrook (anderhalve meter geel zand halverwege het ecoduct) aangeharkt. Hoewel we met onze neuzen op de grond het zand afspeurden, kwamen we niet verder dan wat ree-sporen en een twijfelachtige prent die sommigen toen maar tot die van een vos bestempeld hebben. Door het droge weer had het zand volgens Bertus niet de juiste structuur om sporen van lichte diersoorten te kunnen zien.
Nadat Monique nog wat sporen van beren en lynxen had nagemaakt, gingen we aan de andere kant van de A1 in oude beukenlanen naar boommarters zoeken.
Dit is wat we vonden:
- énkele merkwaardige kuiltjes van 5 cm diep en 12 cm doorsnede, gegraven door een beest met flinke klauwen (das of vos?)
- een aantal bomen (beuk) met zwarte spechtenholen en krabsporen
- onder één boom: een afgebroken veerschacht van een duif (?) en drie kiemplantjes waaronder 1 lijsterbes en 1 vogelkers, die best uit marterkeutels ontstaan zouden kunnen zijn, maar helaas ook uit poep van duiven of lijsters
- een spechtenhol met prachtig uitzicht, nogal aan het begin van een beukenlaan. Toch leek het onbewoond. Hans leerde ons dat een boommarter nieuwsgierig genoeg is om naar buiten te kijken als je kleine krab-geluidjes op de stam maakt. Dat heeft meer resultaat dan met een stok tegen de boom slaan.

Onder dank aan Bertus voor de interessante excursie (Kees gaf hem het kersverse blauwe boekje *Wat doen we met de boommarter*) werd tegen half vier 's middags de najaarsbijeenkomst afgesloten, niet dan nadat Johan een van zijn van munitiekisten gemaakte nestkasten - met het gat *onderin* - had laten zien. Terwijl enkele losse spatjes regen vielen, realiseerden we ons dat het een prima dag geweest was.

Alice N.A.M. Pillot

Boommarters bij het nest; beknopt verslag van de bijeenkomst van boommarter-observeerders van de WBN op 13 december 1997

Op initiatief van Sim Broekhuizen is op 13 december 1997 een bijeenkomst gehouden van de WBN-leden die zich bezighouden met het observeren van boommarters in de voortplantings-periode. Wij kwamen bijeen in de zeer gastvrije accomodatie van Adrie en Martin Nieuwenhuizen te Nieuw-Milligen en stond gepland van 10.30-15.00.

Aanwezig waren: Bram Achterberg, Chris Achterberg, Jan Piet Bekker (gast), Sim Broekhuizen, Kees Canters, Hans Kleef, Dick Klees, Johan Metselaar, Adrie Nieuwenhuizen, Gerard Müskens, Henri en Willemien Wijsman; afwezig Vilmar Dijkstra, Peter van der Leer, Ad van Rosendaal.

Kees opent de bijeenkomst en verzoekt Sim de vergadering inhoudelijk te leiden. Sim begint met een uiteenzetting van de beweegredenen en het doel van de bijeenkomst. Doel is een beeld te krijgen van de overeenkomsten en de variaties in de tot nu toe exemplarische observaties bij nestplaatsen van de boommarter. Uit dit beeld moet duidelijk worden waar onze aandacht de komende jaren nodig is om inzicht te krijgen in de ecologie van de boommarter tijdens de reproductiefase. Overigens verwoordt Sim het gevaar dat besloten ligt in onze nogal eenzijdige gerichtheid op louter bovengrondse nestplaasten, met name de holle bomen. Hoewel er geen indicaties zijn voor ondergrondse nestplaatsen, kan dit niet bij voorbaat uitgesloten worden. Na deze inleiding opent zich een discussie over de lijst van aandachtspunten die de deelnemers vooraf is toegestuurd. Een aantal aandachtspunten krijgt een aangepaste formulering. Punt 1: "In wat voor boom zat het nest?" verandert in: "Wat is de aard van de nestplaats en is deze al eerder in gebruik geweest?". Verder wordt de lijst aangevuld met drie punten die betrekking hebben op het aantal jongen, predatie en geluiden.

Vervolgens wordt de rubriek "nest" ingedeeld in zeven stadia waarvan er vijf (stadium 1-5) betrekking hebben op het ontwikkelingsstadium van de jongen en de binding aan de nestplaats en waarvan er twee (stadium 0 en 6) indirect op gebruik als nestplaats wijzen. De twee laatst-genoemde stadia hebben voornamelijk betrekking op latrinevondsten. Een latrine die vroeg in het seizoen wordt gevonden kan er op wijzen dat een moertje tot een nestplaatskeuze komt (stadium 0), een laat in het seizoen aangetroffen latrine geeft mogelijk een indicatie dat ter plekke een nest is geweest (stadium 6). Hoe de stadia 0 en 6 moeten worden gezien in gebieden waar de steenmarter eveneens resideert is niet in de discussie ingebracht (*mea culpa*).

Hierop volgt een ronde waarin de deelnemers aan de hand van de lijst van aandachtspunten hun observaties puntsgewijs en ingedeeld naar nestcategorie presenteren, waarvan Sim aantekingen maakt.

Na de lunchpauze stelt Sim voor de karakteristieken van de nestbomen en latrines onderhanden te nemen aan de hand van de veldobservaties. Daarbij komen elementen aan de orde als: boomsoort, aantal gaten, hoogte van de gaten, hoe gerangschikt, al dan niet in verbinding met elkaar tot één holte, expositie, aard en plaats van de latrine ten opzichte van het nest, het gebruik van de latrine door het moertje en hoe het nest door het moertje werd benaderd of verlaten.

Om ongeveer kwart over drie zijn daarmee de eerste acht aandachtspunten van het protocol behandeld. Afgesproken wordt dat Chris tezamen met Sim een voorlopig protocol opstelt van de behandelde aandachtspunten, waarna de vergadering wordt afgesloten.

De bijeenkomst krijgt een vervolg op 24 januari 1998 wederom ten huize van de familie Nieuwenhuizen.

Hans L Kleef

BOOMMARTER INVENTARISATIE NEDERLAND

Het BIN-project in het voorlaatste jaar

Fusie van de bestanden van IBN en BIN

Daar is me wat aan gegevens ingeklaard, de afgelopen jaren. Op een gegeven moment moet je dan naar een goed computersysteem grijpen om het allemaal hanteerbaar te houden. En bij die gelegenheid is er eens nagedacht over het feit dat er toentertijd twee systemen van registratie bestonden.

Enerzijds wisten veel boswachters en anderen de weg naar het IBN-DLO, waar al jarenlang een onderzoek liep van dode marters. Met name werd sectie verricht op verkeersslachtoffers. Maar ook kwamen er meldingen binnen van nesten en bovendien nog menige zichtwaarneming. De boommarter werd beschouwd als een zeldzaam roofdier waarvan de verspreiding niet duidelijk bekend was, en de mogelijkheid tot verwarring met een steenmarter groot. Dus moesten zichtwaarnemingen aan een aantal strenge criteria voldoen om het predikaat "zeker" te kunnen verwerven.
Hiernaast verwierf de BIN na 1994 een vloed van gegevens. Gelukkig beschouwden velen van onze correspondenten en vrijwilligers de boommarter niet meer als een zeldzaam dier! Ze stuurden bijvoorbeeld waarnemingen in zoals: "veel mensen hebben hem gedurende de winter in het bos gezien, en in het voorjaar kwam ik hem weer zelf tegen". Helemaal de stijl van "onze" boommarter, waarbij preciese beschrijvingen niet gegeven worden omdat de waarnemer het dier al zo goed kent.
Kort gezegd zou je de twee bestanden kunnen kenschetsen als volgt: het IBN vooral dode dieren, de BIN vooral levende.

Besloten is om deze twee bestanden te fuseren en ons lid Gerard Müskens (IBN-DLO) tot beheerder van het totaal te benoemen. Het kaartje dat wij dit jaar publiceren is de eerste vrucht van deze samenwerking.

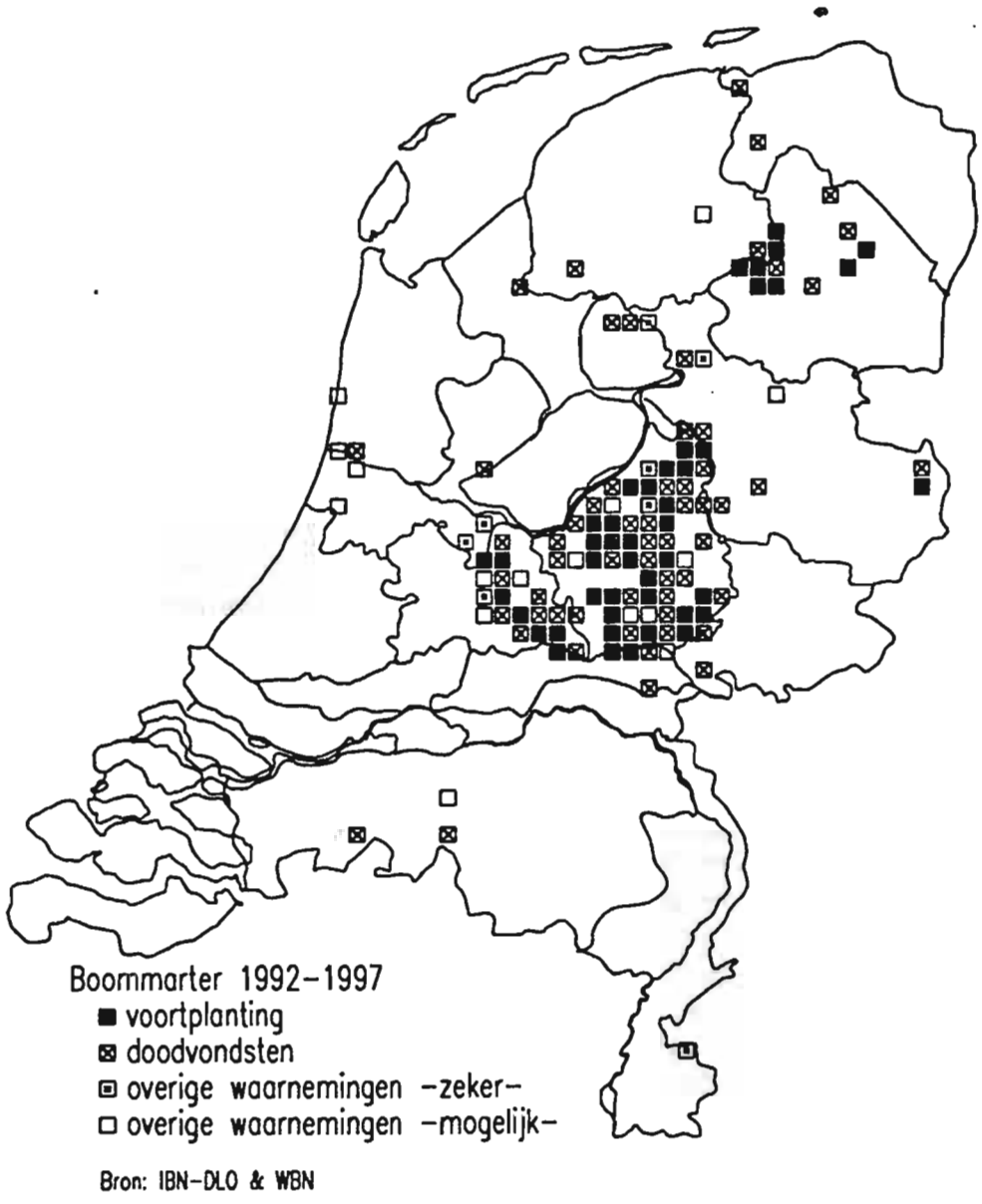
Commentaar bij de kaart

Dit jaar namen we de boskaart niet meer mee op de kaart. Op zichzelf heeft de aanwezigheid van bos een stimulans voor het zoeken betekend, maar nu zich begint af te tekenen waar ze zitten en waar niet, verliest de boskaart veel van zijn betekenis.

Er worden op de kaart de volgende categorieën onderscheiden:
gevallen van voortplanting (nest, zwanger of lacterend moertje, moertje met jongen); zekere waarneming of mogelijke waarneming (streng tot mild beoordeeld); dood slachtoffer. Daarmee is de oude kategorie "onzekere waarneming" losgelaten. Hierbij was onder andere een reden voor ons dat veel van deze onzekere waarnemingen gedaan werden in streken langs onze oostgrens waar het wemelt van de steenmarters. We mogen gevoegelijk aannemen dat veel ervan op steenmarters betrekking hebben gehad. Ook waren er veel krabsporen bij zonder vermelding van een minimale breedte om de eekhoorn uit te sluiten.

De conclusie dat de boommarter dit jaar weer in meer atlasblokken verschijnt en dus toeneemt zou voorbarig zijn. Want het systeem van de BIN werkt namelijk cumulatief. In 1994 is de registratie begonnen, later zijn de twee jaren dat de WBN al bestond, 1992 en 1993 erbij gevoegd, en sindsdien blijven de oude waarnemingen staan en worden nieuwe er alleen bijgevoegd.

De betekenis van een doodvondst verdient commentaar. Buiten het kerngebied wijst het op een zwerver (een verdwaald dier, geen andere meldingen bekend), binnen het kerngebied is het een aanwijzing voor de marter als standwild (tal van meer of minder duidelijk gedocumenteerde aanvullende waarnemingen).

Boommarter 1992-1997
voortplanting
doodvondsten
overige waarnemingen -zeker-
overige waarnemingen -mogelijk-
Bron: IBN-DLO & WBN

Dit lijkt natuurlijk enigszins in tegenspraak: maar het onderscheid tussen de beide situaties is toch wel erg duidelijk, behalve in Drenthe. Gerard Müskens attendeert er op dat prooiresten van jonge vogels, met hun nog slecht uit de schacht gekomen vlag van de veer, al gauw afgebeten veerschachten lijken te hebben, alsof aangebeten door vos of marter, terwijl het bij dat soort beginnende veren toch niet zo behoeft te zijn dat ze door een roofdier zijn gegeten.

VERSPREIDING.

Vorig jaar heeft Vilmar Dijkstra in MARTERPASSEN V een uiterst nauwkeurig overzicht gegeven per provincie van de boommarterstand. Misschien moet dezelfde procedure gevolgd worden in het eindrapport van de BIN; maar voor dit jaar rapporteren we liever over "regio's".

Het Noorden

Het beeld consolideert zich. In de Drents-Friese Wouden en op de Drentse Hondsrug komen boommarters voor tussen de veel talrijkere steenmarters, en ze handhaven zich, zelfs daar waar ook de steenmarters wel eens in boomholten gaan nestelen! Waar de bossen te jong zijn ontbreken ze nu nog, maar worden ze te zijner tijd verwacht. Buiten deze kern in de zandgebieden zijn er enige geïsoleerde vondsten in het omringende laaggelegen land. In Gaasterland is in 1997 nog eens gekeken naar marteraanwezigheid, maar het bleef bij wat (smalle) krabsporen, wat niet op een gevestigde boommarter-populatie wijst. Het zal interessant zijn te blijven letten op een eventuele dispersie naar het zuiden, waar boommarters via de bossen van Staphorst naar Salland zouden kunnen migreren.
In Noord-Nederland vond Hans Kleef dit jaar liefst vijf boommarternesten: in een bosuilenkast, in larix, amerikaanse eik en beuk, en op een havikshorst (vergelijk [17]). Wie had zoiets een paar jaar geleden kunnen denken! Bij de larix konden ze nog lang spelend geobserveerd worden. En dan was er ook nog een steenmarternest in een beuk op 50 m afstand van een boommarter in een beuk.

Twente

De mooie maar heel kleine bossen in Twente kunnen geen permanente populatie herbergen en zijn afhankelijk van enige over de grens gelegen Duitse bosgebieden. In 1997 kregen wij geen enkel gegeven uit Twente binnen.

Flevoland

In de loop der jaren zullen er in de polders prachtige bossen ontstaan met veel mogelijkheden voor marters. Het blijkt al dat de boommarter in staat is om de polder in te trekken, en een ontwikkeling tot standwild lijkt een kwestie van tijd. In het Kuinderbos zijn ze al gesignaleerd (zie verslag 1997), waarheen ze bijna niet anders kunnen zijn getrokken dan via de natte gebieden van NW-Overijssel, waar ze wel als "boomotters" worden aangeduid. (De oecologie van de boommarter lijkt véél op die van de Havik, een soort die in een luttel aantal jaren de veengebieden heeft gekoloniseerd). Misschien had de boommarter die bij St Jansklooster het leven liet in october 1996 wel het Voorster Bos kunnen bevolken. Uit Flevoland kwamen in 1997 geen nieuwe gegevens.

De oude perifere gebieden

Hieronder worden hier verstaan: Salland, Achterhoek, Rijk van Nijmegen, Noord-Brabant, noordelijk Limburg. Bij ons cumulatieve systeem zie je na een aantal jaren wel een paar blokjes bezet in het genoemde uitgebreide deel van Nederland waar vroeger boommarters standwild waren, maar wanneer er na zoveel jaren toch eigenlijk alleen maar sprake is van niet veel meer dan zeer schaarse verkeersslachtoffers moet je aannemen dat de boommarter hier als populatie uitgestorven is. Alleen langs de grens van Salland en veluwe, nabij Olst, lijkt een jong mannetje te wijzen op voortplanting (zie Müskens en Broekhuizen elders in deze MARTERPASSEN).
Uit deze streken ontvingen we geen nieuwe

gegevens. De BIN heeft ook nog alle jachtcombinaties in veelbelovende Brabantse gebieden aangeschreven met de vraag of er boommarters zaten. Er kwam maar één positieve reactie. Een hele zoektocht bracht me vervolgens in verbinding met iemand die een boommarter meende te hebben gevonden (en begraven) in oostelijk Brabant. "Ja, hij had een harstikke witte bef"... Weer mis.

Duinen
Een WBN excursie maakte duidelijk dat hier in de kleine bossen een zeer dichte vegetatie op de grond staat, heel anders dan op onze arme zandgronden. Gevolg is dat je in de zomer eigenlijk geen kans maakt om bijvoorbeeld keutels te vinden. In elk geval vond de WBN er geen, en verder waren er dit jaar geen nieuwe gegevens.

Utrecht/Gooi
Op de Utrechtse Heuvelrug zal in geschikt terrein wel een verzadiging met boommarters aan het intreden zijn, maar het gebied is kleinschalig en daardoor sterk versnipperd, de toekomst zou helaas toch wel locaal uitsterven te zien kunnen geven. Nabij Doorn zag iemand hoe een konijn een boom ingesleept werd.
WBNers zaten te observeren en te fotograferen bij twee nesten, beide in beuken en gelegen bij Austerlitz en Amerongen (beide SBB). Buitendien waren er nog tenminste vijf gevallen van voortplanting. Aan de andere kant van wegens overreden marters beruchte Bergweg, op 1½ km van het Amerongse nest, werd in juni een klein jong gezien (Mabelis [8]); wijst dat nu op nog een ander nest? De BIN-regel is dat we binnen een straal van twee km geen nieuw geval registreren. Maar inderdaad, 1150 m van "onze" nestboom af, en 800 m van het martertje van Mabelis heeft Johan Metselaar in de herfst op een van zijn marterkasten (*zie elders in deze MARTERPASSEN*) een grote latrine aangetroffen: dat zou heel goed het nest van dat martertje geweest kunnen zijn.
Bovendien zijn er jonge marters gezien op nog twee andere plekken in de Amerongse Bossen (elk op meer dan twee km afstand van de gevonden nestboom zowel als van elkaar, zodat• het waarschijnlijk à zeker is dat het niet om de jongen uit die boom gaat). Op één van de twee plaatsen zijn ze wel een uur lang waargenomen (ze schreeuwden luid); de waarnemer was aanwezig geweest op de hieronder genoemde bijeenkomst waar wel 40 boswachters iets over de boommarter vernamen. (Zo zie je waar al zulke inspanning goed voor is). Die drie jongen zaten op 28 juni zowel als op 29 juni 's avonds nabij Prattenstein; de andere waarneming vond plaats in de middag van 29 juni, zodat het alleen al daarom zeer onwaarschijnlijk à onmogelijk is dat het om dezelfde jongen ging; toen betrof het bovendien twee jongen.
Hieruit mogen wij concluderen dat er dus al tenminste drie à vier nesten in het Amerongse zaten.
Nabij Lage Vuurse werd een zogend wijfje doodgereden (op 10 juni); de jongen vermochten we niet te vinden ondanks actief zoeken. Nabij Pijnenburg werd op 2 juli zomaar een jong boommartertje gevonden dat naar Das en Boom is gebracht en gerevalideerd is losgelaten op De Paltz (*zie elders in deze MARTERPASSEN*).
Bij Maarsbergen is een moer met drie jongen gezien.

Rest nog de vermelding van de resten van een dode jonge boommarter in de winter gevonden door Johan Metselaar onder een in Amerongen geplaatste marterkast, maar dit betrof een jong uit 1996.
Een dode marter van nabij Renswoude was er misschien een die de verbinding tussen Utrecht en de Veluwe onderhield.
Alleen het lege atlasblok waarin het militaire terrein Leusderheide en het landgoed De Treek liggen (waar vast wel marters zitten) is een opvallende lacune.

Veluwe
Het bos op de Veluwe lijkt inderdaad geheel verzadigd met boommarters, ze zitten overal. Er zijn slechts enkele atlasblokken geheel

zonder waarnemingen van boommarters, zoals in de Loenermark, blok 33.44. Er is daar veel bos, ze zaten er vroeger en zitten er waarschijnlijk nog steeds. Wie gaat rapporteren? Ook enige militaire terreinen zijn nog wit, maar daarvan hebben we toch al wel een waarneming binnen gekregen van het nog "onbevestigde' soort. Zo gaf ook van De Hoge Veluwe de chef faunabeheer een zichtwaarneming door van de Stadsdennen; maar (natuurlijk) zonder beschrijving van het dier, en dus toch niet geregistreerd onder de "zekere" waarnemingen! Op De Dellen (GL) was er één in januari in de sneeuw overdag aan het scharrelen, wat prachtige prenten in de sneeuw opleverde; op hetzelfde pad had men al eerder in augustus eveneens overdag een marter zien lopen.
Zelfs op een industrieterrein in zuidoost-Arnhem is er één gezien! En zie elders in deze MARTERPASSEN voor een waarneming op het wildviaduct bij de Woeste Hoeve.
Op de Veluwe, waar in andere jaren zoveel nesten gevonden zijn, bleef het dit jaar bij de volgende nesten: in een beuk op de Midden-Veluwe, nabij Leuvenheim in het landgoederen-landschap, in een houtstapel bij Vaassen. Daarnaast de volgende zwangere/zogende verkeersslachtoffers; op de snelweg door het Edese Bos waar we al zo vaak vergeefs een nest gezocht hebben en tussen Eerbeek en Brummen in het landgoedlandschap. Voorts twee nesten met drie jongen elk nabij Putten (SBB) alsmede één jong vrij ver weg van die nesten naar het dorp Putten toe. Een van de Puttense nesten lag in dezelfde boom als in 1996. Dan onder Nunspeet een beuk met twee jongen (SBB) en in het Wilbrinkbos onder Voorthuizen spelende jongen. Zie elders in deze MARTERPASSEN voor het dit jaar nieuwe fenomeen van schijnzwangere vrouwtjes (Staverden, Leuvenheim).

Zuid-Limburg
Ondanks het plan Mergelland, dat voorzieningen aanbeveelt voor als de boommarter zich over Zuid-Limburg zou willen uitbreiden, bereikten ons geen nieuwe gegevens. De boommarter is hier geheel afhankelijk van buitenlandse bossen.
Een kleine rechtzetting. Vilmar Dijkstra schreef: "als er in westelijk Noord-Brabant inderdaad boommarters voorkomen, zijn deze waarschijnlijk afkomstig van de populatie in de Belgische Voerstreek. In het nederlands-talige deel van België lijkt de boommarter niet voor te komen (Van Den Berge 1997)". Welnu, hier had tenminste moeten staan: *In de rest van het* nederlands-talige deel ....; maar Van Den Berge vermeldt bovendien dat boommarters vanouds in het Meerdaalwoud voorkomen, nabij Leuven. Van de Voerstreek naar Breda is 1½ maal zo ver als vanuit het Meerdaalwoud.

CONCLUSIES

Vragen blijven. Als standwild lijkt de boommarter stabiel voor te komen in centraal en noordoost-Nederland. Waarnemingen in landgoederenlandschap met verspreide kleine bossen zoals die gelegen zijn aan de rand van de Veluwe en van de Utrechtse Heuvelrug s.l. en in oostelijk Friesland lijken een belofte van uitbreiding in te houden. Voorbeelden zijn Leuvenheim en omstreken, 's-Graveland, Langbroek. Maar of in Twente buiten de omgeving van Denekamp nog boommarters voorkomen is onbekend.
Het doorsnijden van hun leefgebied door grote en kleine wegen, waarvan sommige het predikaat 'dodenweg' verdienen (Bergweg bij Amerongen, Amersfoortse straatweg bij Apeldoorn) gaat door met een tol te heffen van de populaties, en kan onder ongunstige omstandigheden wel eens tot locaal uitsterven leiden. Voor immigratie uit Duitsland hebben we geen aanwijzingen gevonden. Dat er marters het kale veenkoloniale landschap passeren naar Drenthe toe lijkt niet erg waarschijnlijk; des te meer dat er immigratie optreedt vanuit de omgeving van Bentheim naar Twente. De Drentse boommarterpopulatie is misschien te klein zijn om zich geheel zonder immigratie te handhaven. Gezien de lange periode waarin er al boommarters in de duinen voorkomen (*zie elders in deze*

MARTERPASSEN) moet daar wel van voortplanting sprake zijn geweest; dus het is opmerkelijk dat er nog nooit jongen gezien zijn.
Lopende projecten als het maken van een complete spechtenholenkaart rondom Smilde, rondom Lage Vuursche en rondom Amerongen, op "Veluwezoom" (NM) en in het Speulder- en Sprielderbos (SBB), zouden meer dicht opeen gelegen nestbomen moeten opleveren, daarmee een idee van de territoriumgrootte, ook van de keuteldichtheid, en daarmee weer van de aantallen marters ook elders. Het zou mooi zijn als deze projecten in edele wedijver zouden willen proberen wie het grootste aantal holle bomen gaat onderzoeken. Voorlopig lijkt mij dat Amerongen de beste papieren geeft.
De dispersiekracht van boommarters lijkt groot; daarop wijzen de verkeersslachtoffers ver van bewoonde gebieden. Maar de kans dat alleen door uitzwermen zich nieuwe populaties zullen vormen is klein. Om te beginnen moeten er dan immers een vrouw en een man tezamen komen. Ik zocht een aantal verkeersslachtoffers bijeen juist van plekken in open land, meer of minder ver van de bossen af, soms zeer ver!, en dit waren bijna allemaal mannetjes: Lauwersoog, Stavoren, Elahuizen, St. Jansklooster, Zwolle, Raalte, Velsen (2x), Lelystad, Horst bij Ermelo, Raalte, Oene bij Olst, Rhienderen bij Brummen, Grebbeberg bij Rhenen, Ressen in de Betuwe, Zevenaar, de twee Brabanders bij Rijsenburg en bij Goirle: allemaal ♂♂, tegen vrouwtjes alleen bij Renswoude, bij Almere en bij Grijpskerk (Gr.), dus 18 : 3. Ik vind dit zeer veelzeggend, en zéer weinig hoopgevend, zelfs al worden alle goede plannen uitgevoerd en al zou Nederland al snel één bosparadijs worden. Wèl is de kans op vestiging waarschijnlijk sterk vergroot als er maar één enkel paartje ooit ergens gevormd is, want dan kunnen passerende mannetjes misschien wel een jongedochter vinden en zich gaan vestigen. Een noodkreet dus om bestaande gevestigde boommarters een kans te geven en met name om in hun gebied veelbelovende holle bomen te laten staan!

Waarnemingen kunnen worden doorgegeven aan de regio-coördinatoren of aan de landelijke coördinatoren van het BIN-project:

Ad van Rosendaal,
Groenloseweg 43,
7261 RM Ruurlo
0573 - 491 480

Henri Wijsman
Tony Offermansweg 6
1251 KJ Laren
035 - 538 9031

Doodvondsten kan men melden aan het IBN-DLO (026-354 6800), of aan

Gerard Müskens
van Nispenstraat 4
6561 BG Groesbeek
024 3976343 (p)
026 3546807 (w)

Sim Broekhuizen
Eltersehof 24
6721 ZZ Bennekom
0318 416402 (p)
026 3546836 (w)

Aantallen
Vorig jaar is er een berekening gemaakt van het aantal boommarters in Nederland. Omdat het de eerste keer was moest van een aantal aannames worden uitgegaan. We hadden toen nog een categorie "onzekere waarnemingen", waardoor correcties nodig waren die terecht kritiek uitgelokt hebben. Maar nu is het mogelijk uit te gaan alleen van de waarnemingen die "zeker" of nagenoeg

zeker zijn. De overige aannames zijn dezelfde als die uit 1997 [20]: per atlasblok is het percentage bos bepaald, per bos het aantal marters volgens een tabelletje, het aantal nesten volgt hieruit en hieruit het aantal jongen en subadulten.
Als je de jongen meetelt kom je uit op een maximum, zonder jongen (dus in de winter) op een minimum.

	ad	terr.h.	nest	juv	subad	max	min
Noorden		29	12	36	9	74	38
Twenthe		2	1	4	1	9	5
Veluwe		149	58	196	49	394	198
Utrecht		46	23	69	17	132	63
totaal						609	304

Zoals ik boven al uitlegde mag men verwachten bij onze opzet dat er elk jaar een kleine toename is. Er is alle redenen om dan ook te besluiten dat de schatting van vorig jaar van minimaal ongeveer 300 nu met gegevens uitsluitend van "zekere" marters bevestigd is.
Zoals Muskens rapporteert (*zie elders in deze MARTERPASSEN*) zijn er in 1997 veel gevallen van voortplanting geconstateerd. Ik tel er in Noorden, Veluwe en Utrecht respectievelijk 5, 10 en 7 à 8, dus in totaal 22 à 23. Dit is een groot percentage van de modelmatig geschatte 94 nesten.

Henri J W Wijsman

met medewerking van Gerard DJM Müskens (IBN-DLO) en Ad van Rosendaal

---

In ons Utrechts Landschap

Twee bestuursleden WBN, namelijk Dick en Henri, hielden een voordracht voor meer dan 40 boswachters in het Utrechtse - dat is nog eens publiciteit! Grote deskundigheid in de zaal van de Bergschuur (Utr.Landsch.) nabij Amerongen, want dit was nu eens een publiek waarbij zeer velen wel degelijk een keer een (vluchtige) ontmoeting met een boommarter hadden gehad. We wandelden rond de nestboom '97, bekeken de grote latrine - echte belangstelling! Er kwamen meteen enige interessante recente meldingen uit voort.
Gek genoeg is dit dezelfde provincie waar Het Utrechts Landschap zijn bossen van fiets-werende bordjes voorziet en er zich zelfs tegen verzet dat de holle bomen in kaart gebracht worden met behulp van een fiets - alsof de natuur daar niet wel bij zou varen. Alsof de boswachters zelf zich niet nota bene per auto verplaatsen, alsof een deskundige/liefhebber op rijwiel iets van doen zo hebben met vandalen op mountain bikes. Laat het wandelvee zich maar met naaktslakken bemoeien, maar fietsers zich met de dynamische boommarter.

Henri Wijsman

Boommartervondsten in Nederland in 1996 en 1997

Overzicht van doodvondsten, vangsten en nestvondsten

Inleiding

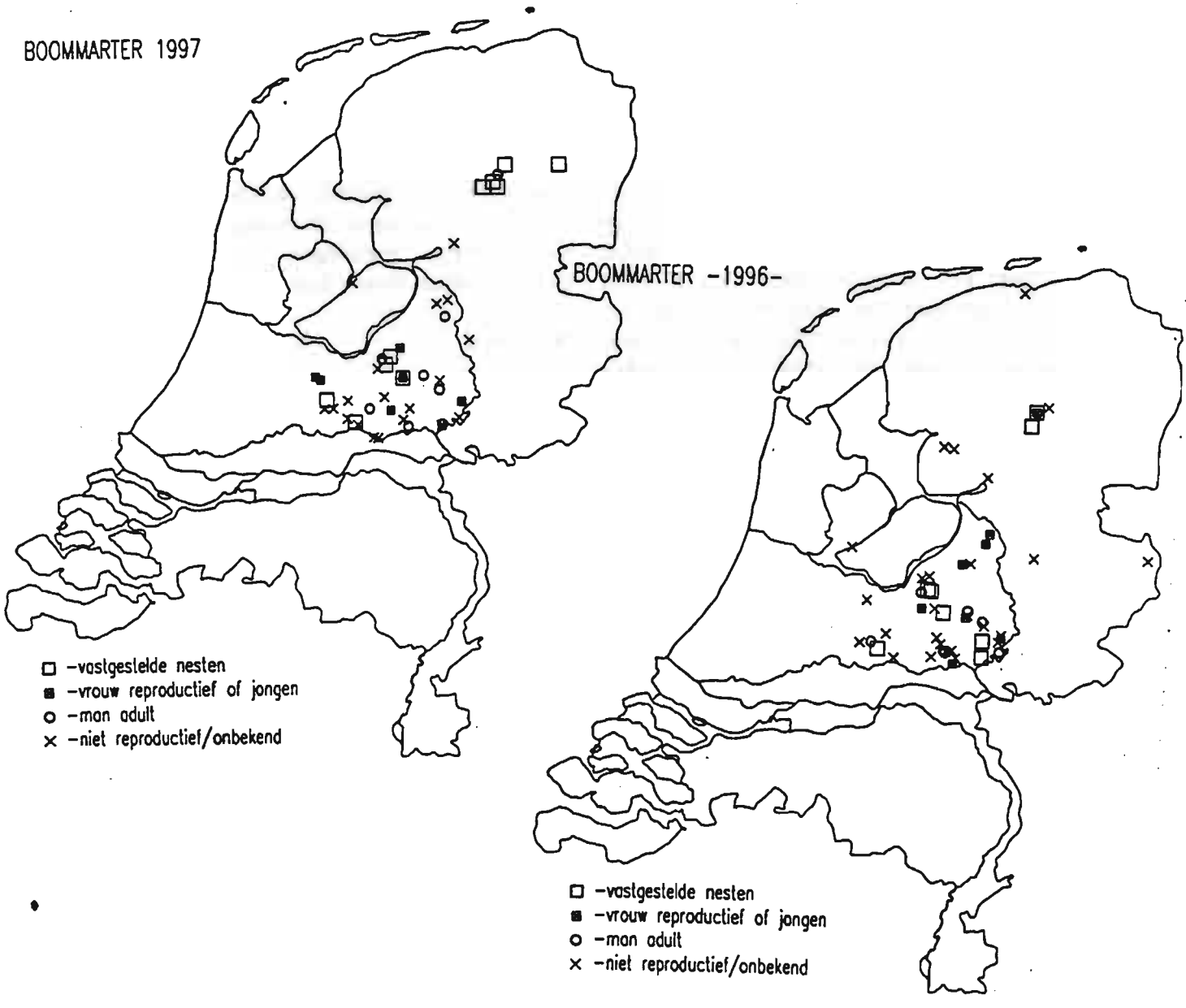
Traditiegetrouw werden in de jaren 1996 en 1997 weer heel wat vondsten van boommarters en boommarternesten gemeld bij het IBN en bij de Werkgroep Boommarter Nederland. Helaas stond het jaar 1997 voor het onderzoek aan boommarters ook in het teken van de 'terugtredende centrale overheid', hetgeen betekent dat als er geen alternatieve financiering wordt gevonden, ook het onderzoek aan doodgevonden dieren door het IBN zal worden gestaakt! Officieel was dat in 1997 al het geval, maar dankzij de vrijwillige inzet van Sim Broekhuizen (vanaf 1-4-'97), Hugh Jansman en Vilmar Dijkstra en de mogelijkheid om nog gebruik te maken van de faciliteiten van het IBN in Arnhem, konden toch nog alle doodgevonden boommarters worden verzameld en onderzocht. Bij het uitblijven van externe financiering -naar verwachting ook in 1998- zal worden geprobeerd met behulp van enkele vrijwilligers de secties te blijven uitvoeren, om zo de onstane leemte tot betere tijden te overbruggen. De hoop is dat we 'de overheid' nog tijdig duidelijk kunnen maken dat met het stoppen van het onderzoek aan doodgevonden dieren ook een middel wordt verloren om 'de vinger aan de pols' te houden voor wat betreft de levensvatbaarheid van de boommarterpopulatie in Nederland!

Aantal doodvondsten

Het aantal gemelde dode boommarters bedroeg in 1996 en 1997 resp. 39 en 31, waarvan er 33 en 25 konden worden onderzocht. Het aantal gemelde doodgevonden boommarters te ontwikkelen, wat waarschijnlijk het gevolg is van de uitbreiding van het netwerk van informanten. Ook het feit dat dieren in verregaande staat van ontbinding en zelfs geheel platgereden exemplaren voor het onderzoek nog zeer waardevolle gegevens op kunnen leveren, heeft waarschijnlijk bijgedragen aan deze toename. Toch betrof de grootste toename het aantal niet onderzochte dieren van resp.1 in zowel 1994 als 1995 tot 6 in zowel 1996 als 1997 (tabel 1).
Hoewel het aantal doodgevonden adulte dieren voor 1996 en 1997 (resp. 11 en 12) vrijwel gelijk waren (tabel 1), was het aantal slachtoffers onder juveniele, subadulte en afhankelijke dieren in 1996 duidelijk hoger, te weten 22 tegen 13 in 1997.
Zoals ook in voorgaande jaren gebruikelijk was zullen er in de eerste maanden van 1998 nog wel enkele meldingen van in 1997 doodgevonden dieren binnenkomen.

Vangsten

Ook in 1996 en 1997 werden er weer enkele marters 'gevangen'. Het betrof vaak jonge dieren die, soms verzwakt, in het bos werden gevonden en ter verzorging werden 8meegenomen. In 1996 waren er drie vangsten. De eerste was een echte: op 2 juni werd door wandelaars in het bos bij Oosterbeek een jong dier gevonden en naar een vogelasiel in Oosterbeek gebracht. Het dier dat in juli weer werd vrijgelaten op Warnsborn in Schaarsbergen, werd een aantal dagen later op 24 juli op een weg tussen uitzetplaats en asiel doodgereden. Dankzij een foto van de bef van dit martertje door Dick Kleesin het asiel gemaakt, kon deze trieste levensloop worden gereconstrueerd. In Twente werd bij Denekamp in juli volgens opgave een jong dier gevangen in een kastval en weer vrijgelaten De derde vangst in 1996 betrof een volgroeid dier in oktober in Ermelo.
In 1997 werden er ook drie vangsten gemeld. De eerste betrof een jong dier dat nabij Pijnenburg (Soest)werd gevonden. Dit

BOOMMARTER 1997
□ -vastgestelde nesten
■ -vrouw reproductief of jongen
○ -man adult
× -niet reproductief/onbekend
BOOMMARTER -1996-
□ -vastgestelde nesten
■ -vrouw reproductief of jongen
○ -man adult
× -niet reproductief/onbekend

Tabel 1. Overzicht van het geslacht en de leeftijd van de gemelde dode boommarters

	1996	1997
adult/geslachtsrijp man	7	8
adult/lacterend vrouw	4	4
totaal	11	12
juveniel/subadult man	13	6
juveniel/subadult vrouw	5	6
totaal	18	12
afhankelijke jongen: man	2	0
afhankelijke jongen: vrouw	2	1
totaal	4	1
onbekende leeftijd: man	0	0
onbekende leeftijd: vrouw	0	0
onbekend geslacht: juveniel	0	1
onbekend geslacht: volgroeid	0	3
onbekende leeftijd en gesl.	6	2
totaal	6	6
Totaal	39	31

verzwakte en mogelijk verweesde dier werd door Das & Boom opgevangen. In oktober werd het in dezelfde omgeving weer vrijgelaten. In het septembernummer van 1997 van het tijdschrift Das & Boom is in het artikel 'De koning van het bos' te lezen wat er met 'Bernard de boommarter' in die tussentijd allemaal is gebeurd (*zie elders in deze MARTERPASSEN*). De tweede 'vangst' van een jong dier werd gedaan bij Beekhuizen boven Velp (Gld) in juni 1997. Door wandelaars werd langs het fietspad bij de vijver een jong gevonden en naar de opzichter Hans van Dijk van Natuurmonumenten gebracht. Gelukkig wist deze opzichter dat in juni in het bos loslopende boommarters meestal onvoorzichtige of spelende dieren zijn, die naar alle waarschijnlijkheid ter plekke thuis horen. Hij heeft het dier terug gebracht naar de vindplaats, waar het later niet meer is waargenomen. Het laatste geval van een 'vangst ' betreft een jong dier dat in juni op een bospad op de Amerongse Berg tegen de broek van een wandelaar opklom. Deze belevenis is beschreven in Zoogdier nr.2 van juni 1997 onder de rubriek Waarnemingen: Boommarter in de broek.

Overigens zijn er in 1996 en 1997 meer zogenaamde vangsten van jonge of zeer jonge dieren gemeld die echter korte tijd later zijn overleden. Deze meldingen zijn opgenomen onder de 'doodgevonden dieren'. De meldingen van de hierboven vermelde vangsten zijn niet opgenomen in tabel 1, maar wel in de kaartjes van figuren 1 en 2.

Nesten en nestplaatsen

Het is niet gemakkelijk om eenduidig aan te geven wat de diverse waarnemers onder een nest of nestplaats verstaan. Een groep waarnemers uit de WBN probeert daar thans

meer duidelijkheid over te verschaffen. Hier worden onder nesten of nestplaatsen die locaties verstaan, waar met zekerheid of met vrij grote zekerheid jongen zijn geboren. Het kunnen dus nestbomen zijn waarin of -bij jongen zijn gezien of gehoord of dood zijn gevonden. Voor zover de meldingen van nesten en nestplaatsen van 1996 en 1997 in het databestand van IBN / WBN zijn ingevoerd, zijn de nestplaatsen met grote vierkanten aangegeven in de figuren 1 en 2.
In 1996 werden acht nestplaatsen gemeld. In Drenthe werden door Hans Kleef twee nesten vastgesteld: één op Berkenheuvel (3 jongen) en één in de boswachterij Smilde (1 jong). Op de Veluwe, in het Speulder- en Sprielderbos werden door boswachter Borgers (SBB) twee nesten (2 en 3 jongen) gevonden. Op Beekhuizen bij Velp werd door Willemien en Henri Wijsman een nestboom gevonden waarin naar later bleek, 4 jongen werden grootgebracht. Op de Imbosch vond Vilmar Dijkstra in april een nest waarbij hij in mei 2 jongen waarnam. In de boswachterij Kootwijk bleek de al in eerdere jaren gebruikte nestboom goed voor 4 jongen. Op de Utrechtse Heuvelrug tenslotte bleek de nestboom op de Kaapse bossen wederom met succes te zijn gebruikt: waarschijnlijk werden er twee jongen grootgebracht.
Van 1997 zijn tot er nu toe elf nestplaatsen opgenomen in het databestand. In Friesland en Drenthe werden door Hans Kleef maar liefst vijf nesten van boommarters vastgesteld! In Ravenswoud (Fr.) werd een nest met 2 jongen gevonden, bij Gieten (Dr.) een nest met eveneens 2 jongen, op Berkenheuvel (Dr.) een nest met 1 jong en in de boswachterij Smilde twee nesten met resp. 2 en 3 jongen. Op de Veluwe werd in de boswachterij Nunspeet een nest met 2 jongen vastgesteld in dezelfde boom waarin in 1994 ook een nest was waargenomen. In het Speulder- en Sprielderbos werden twee nesten met beide 3 jongen gevonden. In Kootwijk werden op de bekende nestplaats dit jaar maar 2 jongen grootgebracht, waarvan er één op een van zijn eerste uitstapjes op de begane grond door een vos of hond dodelijk werd verwond. Op de Utrechtse Heuvelrug werden nestplaatsen gevonden in de boswachterij Austerlitz (Willemien Wijsman, met waarschijnlijk drie 3 jongen) en op de Amerongse berg (Johan Metselaar), waar maar 1 jong werd gezien.

Vindplaatsen

Op enkele uitzonderingen na betroffen vrijwel alle doodvondsten verkeersslachtoffers. De uitzonderingen waren de soms nog zeer jonge dieren die dood onder of bij een nestboom werden gevonden.
Het zal niemand verbazen dat verreweg de meeste doodvondsten in 1996 en 1997 afkomstig zijn uit de streken waarin ook voortplanting werd vastgesteld: de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug en de Drents-Friese Wouden (fig. 1 en 2).
Maar zoals bijna elk jaar werden er ook nu weer dieren gevonden op ongebruikelijke plaatsen. In Noord-Nederland werd op 9 mei 1996 een doodgereden subadult mannetje gevonden op de Marneweg t.h.v. Vlinderbalg in de Lauwersmeerpolder. Overigens is dat maar 14 km in vogelvlucht van de plaats bij Grijpskerk waar in 1995 een subadult vrouwtje werd doodgereden!
In de kop van Overijssel werden nauwelijks vijf kilometer van elkaar twee boommarters gevonden: een adult mannetje in oktober 1996 bij St. Jansklooster en een dier van onbekend geslacht en leeftijd in september 1997 bij Belt-Schutsloot.
Opvallend zijn ook de vondsten van drie dieren in Flevoland. In april 1996 werd op de snelweg A50 ter hoogte van het Kuinderbos (NOP) een adult mannetje gevonden. Enkele jaren eerder was hier ook al eens een boommarter overreden. De beide andere meldingen waren afkomstig uit Flevoland. Voor Oostelijk Flevoland was de eerste melding uit het bestaan van deze polder die van een op 1 september 1997 bij Lelystad op verbindingsweg tussen A6 en de Houtribdijk ter hoogte van de Jachthaven Marina doodgereden mannetje dat in het voorjaar van

1997 was geboren. Waar dit dier vandaan moet zijn gekomen, blijft voorlopig gissen. De derde vondst was afkomstig uit Zuidelijk Flevoland. De vindplaats van het subadulte vrouwtje dat hier op 16 april 1996 werd doodgereden, was vrijwel gelijk aan de plaats waar enkele jaren eerder eveneens al tweemaal een dode boommarter werd gevonden.
Het laatste gebied met bijzondere meldingen betreft Salland. In april 1996 werd er bij Mariënheem (nabij Raalte) een subadult boommartermannetje doodgereden. In oktober 1997 werd op een weg door het landgoed Nijendal bij Olst een in 1997 geboren mannetje overreden.
Alle overige vondsten waren afkomstig uit de bekende voortplantingsgebieden. In Drents-Friese Wouden (boswachterijen Appelscha en Smilde) werden resp. in mei 1996 een juveniel vrouwtje en in maart 1997 een volwassen man gevonden.
Op de Utrechtse Heuvelrug vonden in 1996 vijf boommarters de dood waarvan er één een adult mannetje was en de overigen jong, subadult of van onbekende leeftijd. In 1997 werden op het noordelijk deel van de Heuvelrug twee vondsten gedaan die op voortplanting daar wijzen: één lacterend vrouwtje bij Lage Vuursche en de juveniele vondeling ' Bernard' (zie onder: vangsten). Uit het zuidelijke deel kwamen er vijf meldingen van dood gereden dieren, allen niet reproductief of van onbekend geslacht of onbekende leeftijd. In de Geldersche Vallei, tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe, werd net ten zuidoosten van Renswoude een volwassen mannetje overreden.
Op de Veluwe werden wederom de meeste dode boommarters gevonden. Er werden 21 dieren gevonden die niet reproductief waarvan geslacht en leeftijd onbekend waren: 12 in 1996 en 9 in 1997. Verder werden er verspreid over de gehele Veluwe in 1996 zes en in 1997 vijf geslachtsrijpe mannen dood gereden. Ook werden er in 1996 vier lacterende vrouwtjes gevonden, waarvan twee op de Noord-Veluwe bij Wezep en Nunspeet, één bij Ugchelen en één net buiten de Veluwe in het Wilbrinkbosch tussen Voorthuizen en het Stroesche Zand. In 1997 werden er drie lacterende vrouwtjes dood gevonden waarvan één bij Leuvenum, een bij Ede en de derde ook weer net buiten de Veluwe, maar nu aan de zuidoost zijde tussen Brummen en Eerbeek. Met dit laatste dier was wel wat bijzonders aan de hand. Uitwendig leek het een lacterend vrouwtje met prachtige aangezogen tepels. De veronderstelde nestholte die Dick Klees op de dag voordat het dier werd overreden had ontdekt, bevatte echter géén jongen maar wel prooien. Sectie naderhand wees uit dat dit dier ook géén jongen had geworpen; er waren géén placenta littekens en ook de baarmoeder vertoonde geen spoor van een recente bevalling. De conclusie is dan ook dat dit jonge vrouwtje, dat nog maar net één jaar oud was, een schijnzwangerschap vertoonde.

Situatie in Nederland

De voortplantingsgebieden van de boommarter in Nederland hebben zich in 1996 en 1997 ogenschijnlijk niet veranderd. In Drenthe laat de vondst van de nestboom in Gieten zien dat er ook buiten de Drents-Friese Wouden mogelijkheden zijn voor voortplanting. Of dit structureel is of slechts een incidenteel gebeuren eenmalige voortplantingsplaats zal nog moeten blijken. Ook in Twente zijn er blijkbaar nog steeds boommarters, zoals blijkt uit de vangst van een waarschijnlijk jong dier. Toch lijkt hier nog geen sprake te zijn van een echt herstel: het blijft bij incidentele waarnemingen.
Er komen wel meer meldingen van zekere voortplanting uit enkele gebieden die grenzen aan de Veluwe. Uit de kleinere bosgebieden in de Geldersche Vallei tussen Barneveld, Nijkerk en de Veluwe komen steeds meer aanwijzingen dat de boommarter zich hier weer regelmatiger voortplant. Datzelfde geldt eveneens voor de bosjes tussen Eerbeek, Brummen en Dieren. Toch gaat het hier waarschijnlijk maar om een klein aantal individuen.
De situatie op de Utrechtse Heuvelrug lijkt redelijk stabiel. In alle delen wordt regelmatig

voortplanting vastgesteld, maar uitbreiding naar de kleinere aangrenzende bosgebieden lijkt nog niet het geval te zijn.
De enige plaats waar niet zo veel over bekend is maar waar toch wel erg regelmatig boommarters worden gevonden en soms gezien, zijn de Kuinderbossen. Het blijft nog even de vraag, maar de eerste vondst van een nest met jongen lijkt nog slechts een kwestie van tijd. In mindere mate zou dit ook voor de Kop van Overijssel kunnen gelden, waar het aantal meldingen de laatste jaren lijkt toe te nemen.
In het westen en zuiden van Nederland zijn al drie jaar lang geen boommarters meer gevonden, hetgeen wat Zuid-Nederland betreft ook aangeeft dat de situatie in de aangrenzende delen van Belgie voor de boommarter niet veel beter zal zijn.

Gerard D.J.M. Müskens en Sim Broekhuizen

Een oude waarneming uit de duinen

In MARTERPASSEN II is een waardevol overzicht gemaakt van de waarnemingen van boommarters in de duinen (Timmermans en Melchers [15]). Die zitten er echt! - met name blijkens verkeers-slachtoffers. (De oudste waarneming in die bijdrage genoemd dateerde uit 1964). Van voortplanting is nog geen melding gemaakt. Daarom zou het volgende een historsche betekenis kunnen hebben.

In 1975, toen ik werkzaam was in het terrein "Koningshof" van Natuurmonumenten, gelegen onder Bloemendaal, heb ik een boommarter gezien op omstreeks 200 à 300 m ten noordwesten van de Appelberg. Het seizoen was ongeveer juni, de tijd half negen 's morgens en de plek een oude abeel op het diepste punt van de gehele omgeving. Het atlasblok is 24.38, de Amersfoort-coördinaten 99.9 en 488.3.
Het dier zat vrij hoog in de boom. Ik kon het zeg een halve minuut zien vanaf ongeveer 30 meter afstand. Hij krabbelde stuntelig omhoog, wat ons op het idee bracht dat het om een zieke eekhoorn ging. Hij was donkerbruin en te lang voor een eekhoorn. We waren met vier waarnemers, maar niemand had ooit een marter gezien en het leek ons trouwens uitgesloten. Achteraf kwamen allen spontaan tot de conclusie dat het om een marter ging. Achteraf, en op grond van wat ik gezien heb op dia's van anderen , en zeker gelet op mijn eigen ervaringen met jonge boommarters in Austerlitz en Amerongen, zeg ik dat het ging om een jong exemplaar van de boommarter. Twee oudere wandelaars meldden mij vele maanden later dat zij een marter van zeer dichtbij die plek hadden gezien, maar dan wat dichter bij de spoorlijn Overveen-Zandvoort. Dit dier was, gelet op de beschrijving, volwassen. De waarnemers wandelden altijd 's morgens vroeg evenwijdig aan de spoorlijn. Zij zagen een dier dat met grote snelheid vanuit het dennebos naar het diepgelegen pad liep en weer verdween richting spoorlijn, alsof er geen mensen in de buurt waren. Zij kenden geen marters maar kenden wel vos en bunzing. Indertijd is hier geen bekendheid aan gegeven.

H.G. (Johan) Metselaar

Een territorium in 's-Graveland

Na een voortreffelijk beschreven zichtwaarneming uit 1994 wist men dat er in 's-Graveland boommarters voorkwamen. Later zei een boswachter dat hij eigenlijk al wel dacht er in 1991 één gezien te hebben - maar het klonk zo ongeloofwaardig! Dit hoewel een andere boswachter er in 1992 een zag in het Spanderswoud. Onder die omstandigheden dachten wij dat het wel zou gaan om de dispersie van één enkel exemplaar afkomstig van waar dan ook - mogelijk uit Baarn, over de beboste hei. Het dier is nogal eens waargenomen, en hier en daar vonden wij een enkel keuteltje [18].

Nu kwam ik tenslotte iemand tegen die vertelde hoe hij al in 1970 de boommarter had waargenomen in Bantam. De eerste keer zat het dier in een boom, niet erg hoog, rustig een eekhoorn op te vreten; en daarna had hij hem af en toe weer gezien tot ver in de jaren '80. Dit werpt een ander licht op de situatie. Want zo lang kan een diersoort zich niet handhaven zonder voortplanting of voortgaande immigratie, waarvoor geen aanwijzingen bestaan. En als er toen al méér dieren zaten, waar kwamen die dan vandaan? Misschien uit het noorden van het Gooi. Tot 1963 lag daar bijvoorbeeld ook nog een dassenburcht en konden veel dieren de wegen nog oversteken en zich over het Gooi verspreiden, tot ook dassen 's-Graveland hadden bereikt. Nabij het Bikbergerbos is in 1986 een boommarter gevonden [1], ook in 1988 en in 1992 is er een gezien, al ging het beide om betrekkelijk vluchtige waarnemingen. Maar dan wordt in 1993 er eentje uit de vaart bij de gemeentewerf in Bussum gevist! (de schedel werd bewaard, van een krachtige man-boommarter). Al is het nog zo speculatief, het zou kunnen zijn dat na de oorlog de marter zich van Baarn naar het noorden van het Gooi heeft verspreid, zich daar handhaafde, ook 's-Graveland koloniseerde en vervolgens in het noorden uitstierf door verdrinking.

In 's-Graveland kan toch, alleen al gezien de oppervlakte, niet meer dan een paartje zitten. Als er reeds nog maar één dier zit gaat de boommarter ook hier uitsterven, tenzij alsnog immigratie de populatie op peil houdt.

Hoe dit zij, in (1995/)1996 is een kaart gemaakt, in de aanname dat het om één dier ging, van de vondsten van keutels en van de zichtwaarnemingen. In januari 1997 werd een verse keutel gevonden, mooi glanzend zwart met viooltjeszeep-geur, en kwam er nog één punt bij. Het gebied binnen de lijn omvat ongeveer 225 ha. Rond 's-Graveland liggen enige gemene wegen. Er zijn aanwijzingen gevonden dat de boommarter de Leeuwenlaan oversteekt, waar een marterkeutel nabij een bewoond havikshorst werd gevonden. Maar zuidelijker dan Schoonoord zijn geen sporen gevonden. Ook ontbrak in 1997 de tijd voor een dieper gravende analyse. Het kaartje (stippen=zichtwaarneming, cirkel=keutel) kan alleen maar een *minimum*-territorium tonen. Maar dat is het dan toch wel.

Henri Wijsman en Willemien J. Wijsman-Blok

Nestkasten voor boommarters in Utrecht

Sinds 1993, tot nu toe, heb ik een flink aantal nestkasten opgehangen op en rond de vliegbasis Soesterberg met het idee om er boommarters in te krijgen. Uiteindelijk hangen er door mijzelf gecontroleerde en beheerde kasten met instemming van de eigenaren (Defensie en SBB) op de volgende locaties:

vliegbasis Soesterberg, gem. Soest	40
kamp Mil. Luchtv. Museum, Zeist	5
Zwaluwenberg, Hilversum	4
SBB Amerongse Bossen	10
Jessurunkamp, Soest	2

Een aantal door mij geadviseerde kasten is door collega's op andere terreinen geplaatst, maar zij hebben naar hun zeggen geen enkel resultaat. Het gaat om KVOKazerne, vliegveld Hilversum (2); Mil. Reval. Centr., Doorn (2); Leusderheide, Amersfoort (8), Stompert, Soest (4), MOB, Maartensdijk (4). Verscheidene hiervan zijn in 1997 opgehangen. (Defensie legt tegenwoordig de nadruk op: Dood hout leeft!, met takkenrillen, bomen ringen, vennen aanleggen, vleermuiskelders inrichten, nestkasten plaatsen, enz.).

De maten van de kasten zijn verschillend. Van der Leer [5] beschreef in MARTERPASSEN II de volgende modellen marternestkast: de typen Müskens, ruigpootuil, grondkast, flat-type. Het type "Müskens" (met opening onderin) heeft de voorkeur gezien de maten voor de binnenkist (minimaal 22 x 25 cm) en de kleinere kans op inregenen. De meeste zijn gemaakt uit munitiekisten, met een scharnierend deksel (controle en schoonmaken!). De maat van de grootste is ongeveer zo groot als een veilingkist (100x50x50). De opening is minimaal 6 cm doorsnee. In de kleinere kasten is een zij-ingang aangebracht. In de bovenkast zitten een of meer gaten groot genoeg om een mees door te laten, die ook voor ventilatie kunnen dienen.
Om beter te kunnen zien of een kast in gebruik is doe ik stroo in de kasten; als je stukjes op de takken rondom de kast en op de grond ziet is er een dier op bezoek geweest. Je kunt het opruimen en zo zien of ze er nog een keer komen. Het stroo heeft misschien ook een functie voor de jongen. Zij kauwen het stroo in stukjes (1996, Amerongen, zie onder), terwijl eekhoorns (met een soort hooi in hun nest) dat niet doen. Van kauwen heb ik één keer last gehad, een gehele kast zat toen vol tot de rand met nestmateriaal. Een gat van onderen verkleint de kans op kauwen.

Mijn kasten zijn opgehangen op 8 tot 20 m hoogte, merendeels in Douglassparren, ongeveer 5 m onder de top, waar nog levende takken zitten, liefst met een tak er direct onder en echt tussen de takken. Ik probeer een rustige plek te vinden met in de buurt water, duidelijke aanwezigheid van konijnen en liefst van muizen. Dit valt niet mee! De holenduif is met 300% toegenomen, ze gebruiken de kasten. De kasten hangen zo hoog als de top terugwijkt. Van de grond af is weinig te zien (het is er erg donker), eventueel misschien een keer als er een kop uit zou hangen.
Op landgoed De Paltz te Soest hangen er vier naar dit model gemaakte kasten in eiken op ± 16 meter hoogte, maar ze zijn, zegt men, nog niet gebruikt; dit is moeilijk vast te stellen.

Mijn conclusie is dat zij graag in jong of ouder dichtgegroeid Douglassparrenbos verblijven. Of het zin heeft om in elk bostype kasten op te hangen voor boommarters vraag ik mij af. Dat de bomen in de winter groen blijven heeft een voordeel (*zie elders in deze MARTERPASSEN*, over het onderzoek van N. Stier; en Gerard Müskens over het dagrustplaatsen-onderzoek: bij beiden blijkt duidelijk een voorkeur van boommarters voor sparren).

Er hangen ook enkele kasten in jong bos op ongeveer 10 m hoogte, waar niet gedund of opgesnoeid wordt, met het achterliggende idee dat in zulke bosjes, van ca 60x100 meter, geen uilen en haviken komen door gebrek aan

vliegruimte. Boommarters zouden hier dan niet door hen bedreigd worden (zie van der Leer [7]). Deze bosjes maken deel uit van een groter vak of bos en liggen zo hier en daar maar ook tussen de shelters (parkeerplaatsen voor vliegtuigen). In deze bosjes was er tot nu toe nog geen resultaat.

Of deze pogingen uiteindelijk succes gaan hebben moet op de lange termijn beoordeeld worden, maar sinds 1996 ben ik zeer optimistisch gezien de volgende resultaten:

- In vijf nestkasten op Soesterberg zijn een groot aantal prooiresten aangetroffen: kadavers, stukken konijnenbont, veren (zie foto).
- Van de 10 kasten op Amerongen heb ik bij vier kasten ook de eerste successen:

1996: nabij de woning van de boswachter lag er een dode (jonge) marter in een kast (deze hangt *naast* de nestboom uit 1992). Het stroo in de kast bleek in kleine stukjes gebeten te zijn.

1996: na vier maanden latrine en prooiresten; op één kast een latrine in het voorjaar (zie foto) zowel als in november 1996.

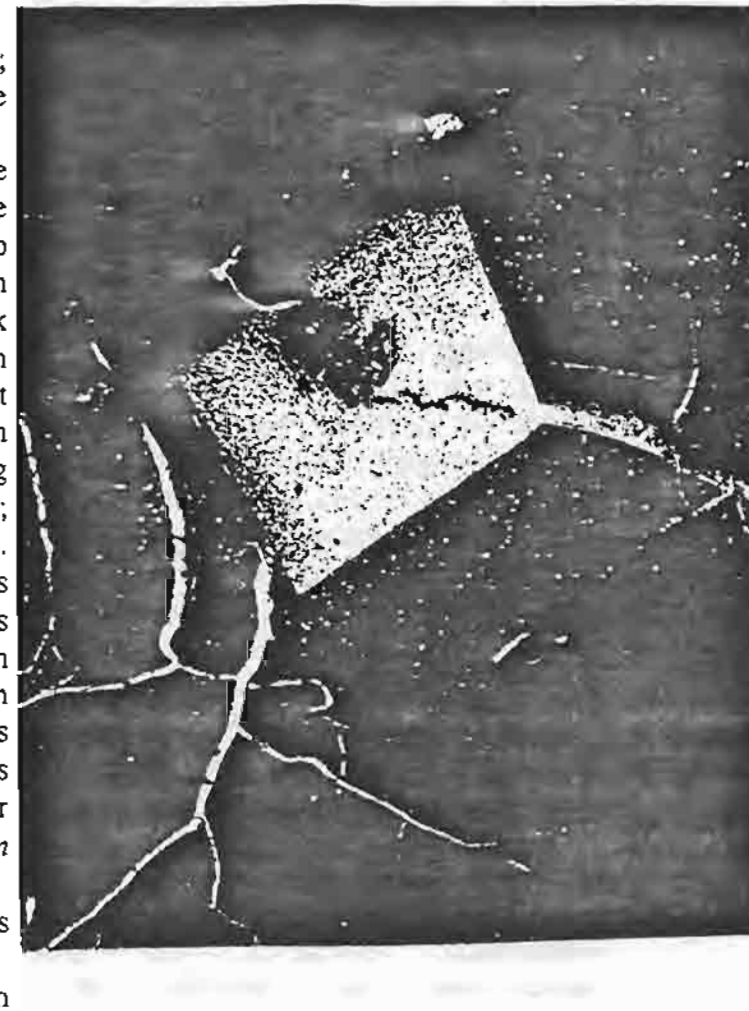
1997: . Op 8 nov. 1997 was ik op de Amerongse Berg onder andere voor controle van de nestkasten. Er leek iets uit te steken op het dak. Dat bleek een enorme latrine te zijn op de onderste nestkast van de twee die ik boven elkaar heb opgehangen, met een tussenruimte van 15 cm. In vergelijking met hoe de latrine van Austerlitz (die afgelopen zomer gebruikt werd) er op dat moment uit zag leek de gevonden latrine van dezelfde leeftijd; ook zaten er geen zaden in de keutels. Hoogstwaarschijnlijk dateerde deze latrine dus uit de afgelopen zomer en diende de kast als nestplaats! Er bleek nestmateriaal te liggen in deze onderste van de twee kasten (mos, van een koolmees?), niet in de bovenste. Helaas was deze kast in de voorzomer niet nogmaals gecontroleerd. Hij ligt op ongeveer 1000 meter afstand van de nestboom 1997 (*zie elders in deze MARTERPASSEN*). Er bleken bovendien in 1997 nog een paar andere kasten eveneens belopen.

Ik schrijf het succes toe aan de hoogte van ophangen en het gebruik van stroo (ook een bosuil wil liefst wat turf in een nieuwe kast).

Ook Peter van der Leer [5] beschrijft in het genoemde artikel hoe op Berkenheuvel in Drenthe drie kasten regelmatig werden gebruikt, getuige latrines op het dak. In 1990 werd er eén als nest gebruikt. Ook bij Garderen op de Veluwe was een latrine onder één van de twee geplaatste kasten, ook in de kast. Ook de andere kast bleek bezocht te worden. Echter, bij geen van de 20 kasten op de Imbosch werden sporen van bewoning gevonden duidend op een langer gebruik.

H.G. (Johan) Metselaar.

(foto: keutels op dak van nestkast van boven naar onderen gefotografeerd)

(foto: konijnenlepels uit de kast gehaald)

----------Boommarters in Engeland

Messenger, J., J.Birks, D.Jefferies. *What is the status of the Pine Marten in England and Wales?. British Wildlife 8 (1997) 273-279.*

Voor Schotland heeft Venables ooit een methode ontwikkeld om boommarters te inventariseren: het lopen van een transect van 700 m, waarop al of niet keutels gevonden worden. (In Engeland heeft men nu eenmaal geen steen-marters!). Deze methode leverde in Engeland niets op, ook niet in streken waarvan een heel enkel verkeers-slachtoffer toch wel bekend was. Alleen als het transect verlengd werd tot 2000 m kwamen uiteindelijk keutels aan de dag maar nog steeds weinig. De conclusie van de auteurs is dat keutels alleen in noemenswaardige aantallen worden afgezet op in het oog lopende plaatsen (wegbermen, stronken, etc.) als boommarters in territoria leven die aan elkaar grenzen. Als het gaat om een zeer diffuus beeld is de *scat-transect* methode niet bruikbaar voor monitoring van boommarters. Overigens, voor andere marterachtigen was hetzelfde ook al aangetoond: voor otter, wezel en das. (Deze conclusie onderstreept nog eens hoe moeilijk het dus bijvoorbeeld ook is om ten zuiden van de Overijsselse Vecht, ten oosten van de IJssel, en ten zuiden van de Rijn te weten te komen of er nu boommarters zitten of niet).
In Engeland en Wales blijken boommarters in een heel lage dichtheid toch nog steeds voor te komen in (woeste) streken waar men er al jaren lang niet meer van had gehoord. Voor zichtwaarnemingen heeft men een schaal ontwikkeld die cijfers uitdeelt voor de precisie van de beschrijving en voor de ervaring van de waarnemer (!). De zichtwaarnemingen vallen samen met de schaarse verkeersslachtoffers; conclusie: waarschijnlijk heeft de boommarter zich in de betreffende landstreken toch deze hele eeuw schuil weten te houden in relictsituaties en is nooit uitgestorven geweest.

Henri J W Wijsman

Twee over boommarters

Komt monitoring binnen ons bereik, ofwel: zijn locale en/of landelijke aantallen boommarters te bepalen

Inleiding van de redactie.

Hieronder vindt U twee visies op de verdere toespitsing van het onderzoek, met name de vraag naar de aantalsontwikkelingen bij de boommarters. Een belangrijk onderwerp. In de eerste visie ziet men iemand aan het woord van de idealistische soort uit op kleinschalig vermeerderen van fundamentele kennis. Hij redeneert: "als er nu eens voldoende geld was voor onderzoek, dan ..." En beschijft dan een heleboel dat de krachten van onze amateurs (volgens hem) te boven gaat. Hij wil liefst in elk bos in ons land de boommarters geteld zien aan de hand van de aantallen keutels (te ijken aan locale aantallen nesten) en denkt dat dat, als er nu maar eerst door een professional een goede METHODE daarvoor is ontwikkeld, best uitvoerbaar is, gewoon door ons allen. Doel is dan om op een paar plaatsen de ontwikkelingen te kunnen volgen en een inzicht te krijgen in aantallen marters per diverse typen biotoop.
De tweede is het soort van de pragmatische realist. Hij redeneert: "Aangezien er toch geen geld voor onderzoek is, laten we zien of je direct al iets met de gegevens van 'amateurs' kunt beginnen". Zijn sleutelwoord is *extrapolatie*. Hij wil van die enkele stukjes bos waarin we een aantal nesten hebben gelocaliseerd uitgaan (en liefst dat veel liefhebbers nog veel meer bossen gaan onderzoeken), en zien hoeveel dergelijk bos er in Nederland is en aldus aantallen marters berekenen.
(Bij beide bijdragen merkt de redactie nog op dat niet alle boommarters gebruik maken van boomholten. Je mist gauw nesten op andere plaatsen. Hoeveel dat er zijn is onbekend. Misschien mag je wel aannemen dat het niet in de tientallen procenten loopt).

De lezer moet zelf maar zien wat volgens hem een goede aanpak is. En het mooie is: de lezer die over een paar jaar zich eens informeert betreffende boommarters zal wel zien wat er tegen die tijd uitgekomen is!

Monitoring door keutels tellen

Bij aan de boommarter verwante soorten als otter, das en wezel ([A, lit. op p.14] is het mogelijk gebleken om de aantallen te bepalen aan de hand van keuteltellingen. In MARTERPASSEN IV is hieraan al aandacht besteed door Rombout de Wijs [B]. Hij wees op het onderzoek van Velander [C] die op trajecten van 4 km naar keutels uitkeek en aan de hand daarvan al of niet aanwezigheid van boommarters constateerde in Schotland. Inmiddels heeft men dit in Engeland willen herhalen; zie elders in deze MARTERPASSEN over Messenger e.a. Het bleek dat in Engeland veel langere trajecten nodig waren; keutels waren zeldzamer waar marters zeldzaam zijn

Monitoring en extrapolatie

Onderstaand mijn visie op de mogelijke aanpak van het 'monitorren' van boommarters in Nederland. Ook ik maak gebruik van de holtenkaart-methode (waar nog wel de nodige ervaring mee moet worden opgedaan!). Verder ga ik uit van het gegeven dat 'men' in Nederland steeds meer vrije tijd wil inzetten voor het verzetten van vrijwilligerswerk. SOVON en FLORON bloeien; de WBN, maar ook de VZZ als geheel, kan zich hier aan spiegelen.
Deze methode èn de inzet van vrije tijd moeten het mogelijk maken iets van de grond te krijgen, zonder gedoe met 'Den Haag' over noodzaak en geld. Het lijkt me wel raadzaam

en daardoor kennelijk de behoefte om te markeren geringer. Dit is precies zo gevonden bij de bovengenoemde dieren, en voor bijvoorbeeld de otter is bovendien geijkt hoeveel keutels per traject overeenkomen met welke otterdichtheid (Fig. 20 in [A]).
In enige gebieden heb ik voorlopige tellingen uitgevoerd, net zoals dat uitkwam, in verschillende maanden en alleen daarom al niet vergelijkbaar. Je krijgt dan een bundeltje tellingen, maar hoe relateer je die nu aan het werkelijke aantal dieren? Dat aantal wil je schatten aan de hand van het aantal nesten. En die moet je opsporen door alle holten te inventariseren en daarnaast nog zo vaak zo wijd mogelijk door je bos te lopen. In Nederland zijn maar enkele plekken waar zulk speuren naar nesten systematisch gebeurt; maar ook daar is het nog het werk van amateurs, die bij slecht weer binnen blijven en veelal eenvoudig niet in staat zijn om bijvoorbeeld bij de minste of geringste sneeuwval er op uit te gaan; want ook het aantal sporen is een prachtige maat voor het aantal boommarters (zie de Wijs).
Een denkbeeldige onderzoeker, aangesteld ten laste van een helaas vooralsnog denkbeeldige geldsbron, zou nu in een groot en veelbelovend gebied via boom tot boom onderzoek in de winter het aantal holten kunnen bepalen, en in het voorjaar het aantal nesten, dit liefst in combinatie met het aantal sporen in de sneeuw. Hij zou een groot aantal trajecten moeten lopen, en pragmatisch uitvinden welke lengte en welk parcours een duidelijk aantal keutels zou opleveren. Liefst zou hij twee proefgebieden met veel marters moeten bekijken, zodat je de getallen kunt vergelijken met daarnaast nog een terrein arm aan marters. Het zou wel zo kunnen zijn dat "rijk aan marters" en "arm aan marters" correspondeert met rijk aan biodiversiteit en arm daaraan. Je kunt dat bijvoorbeeld uitdrukken in het aantal terri-toria van een paar speciale vogels. Uitdrukken in muizendichtheid (prooidieren) zou beter zijn, maar hoe kom je aan gegevens?

De bossen waar ik aan denk zijn Speulderbos (SBB), Veluwe-zoom (NM), om de verwachte inzet van de deelnemers bij de start van het project vast te leggen bijvoorbeeld in de vorm van een of andere overeenkomst.
Nu praktisch en concreet! Wijs om te beginnen elke deelnemer een bosgebied van 2 à 3000 ha toe. Het is gunstig wanneer er op een of andere wijze reeds een band bestaat tussen teller en telgebied (b.v. dicht bij huis of ermee bekend uit onderzoek). Met 5-10 van dergelijke telgebieden, verdeeld over Nederland, kan je mijns inziens een redelijke indruk krijgen. Het gaat om monitorren! Ieder maakt een holtenkaart van haar/ zijn gebied: de basiskaart. Daarbij kan de eenmalige inzet van anderen nuttig en wenselijk zijn. (Zo mogelijk wordt de grootte van de inwendige ruimte en de eventuele aanwezigheid van water in de holte bepaald, waarmee het aantal geschikte nestbomen drastisch kan worden ingeperkt!) Vervolgens is het zaak de potentiële nestbomen in het voorjaar een aantal keren langs te lopen en de bewoonde bomen te karteren.
Een monitoringsronde zou in 2-3 jaar uitgevoerd moeten worden. De uitkomst is dat je weet hoeveel bewoonde nesten er in een bepaald jaar voorkomen in een aantal stukken bos geselecteerd uit de grote bosgebieden van Nederland. Het nemen van deze steekproef, het eigenlijke monitorren, kan na tien jaar worden herhaald.
Buiten de gebieden met een zich voortplantende populatie boommarters zou misschien aanvullend een minder intensieve wijze van inventariseren kunnen worden gebruikt, bijvoorbeeld het tellen van keutels op lange trajecten. Hiervoor verwijs ik naar de bijdrage van mijn 'opponent'.
Nu het extrapoleren. Technieken om op basis van een dergelijke steekproef te komen tot een aantalsschatting per streek of zelfs voor geheel Nederland zijn in ontwikkeling. Het principe daarbij is dat informatie over het voorkomen van een soort wordt gekoppeld aan andere informatie die over de plaats van voorkomen bekend is. Zo is het Centrum voor Milieukunde Leiden (CML-RUL) in samenwerking met het IBN-DLO en Sim Broekhuizen, op dit moment

Amerongse bossen (SBB + UL). Marter-arme pendanten hiervan vinden is niet gemakkelijk, het beste is het om aan de rand te zoeken, waar nabuurterritoria zeldzaam zijn, maar waar je je vaak moet afvragen: zitten hier eigenlijk wel marters?! Ik denk aan iets als Mariëndaal. Eigenlijk weet ik het ook niet en zou je nog meer bossen moeten doorfietsen en aflopen, en er is een einde aan alle dingen, dus kan alleen een professional dat productief ondernemen. Heb je de methode echter eenmaal ontwikkeld, dan kan het tellen van keutels eenvoudig op wandelingen langs een vast parcours; schommelingen in de aantallen zullen wel correleren met het aantal boommarters, waar in Nederland je ook aan het meten bent.

Henri JW Wijsman

---

bezig met de extrapolatie van de BIN-gegevens: eerst de (mogelijke) aanwezigheid in minder intensief of niet onderzochte gebieden en vervolgens wellicht ook de aantallen op basis van geschiktheid van bostype voor boommarters (b.v. door uit te gaan van de plaatsen waar nestbomen zijn gevonden). Het andere bestand dat daarbij wordt gebruikt is de 4e Bosstatistiek, dat precies die informatie bevat die voor het schatten van de kans op voorkomen van de boommarter van belang is, namelijk soortensamenstelling, oppervlakte en ouderdom van het aanwezige bos per kilometerhok.
De combinatie van de monitoringsgegevens en een goede extrapolatietechniek zou een nauwkeurige schatting van het aantal boommarters per streek en mogelijk zelfs voor geheel Nederland mogelijk moeten maken.

Kees J Canters

Marterklopper

De redactie hoopt aansluiting te vinden bij de wensen van onze leden door het openen van een nieuwe rubriek: DE MARTERKLOPPER. Hierin passen geestige observaties, in te zenden door de leden der WBN.

1. Aan tafel in Schotland.
Uit Scottish Wildlife, R.Collier; 'Pine Marten': "Aan uitwerpselen bij vuilnisbakken is te zien of boommarters 's nachts er op af komen. Als dat gebeurt eten ze heel graag toast met jam, of eieren, en men kan ze dus lokken door dat neer te leggen. In een vacantieoord bij Fort William, in het noordwesten van Schotland, wordt het observeren van boommarters als één van de aanbevelingen speciaal genoemd."

Vraag van de redactie: zoals honden op hun baas gaan lijken, gaat de smaak van boommarters zich aanpassen aan die van hun land? Noorse die vis lusten, en Nederlandse die het op Edammer kaas houden? HW

---

2. Gelezen de mededelingen over de automarter (Zoogdier 6 (1995) 22-25) en over de boommarters tussen de hangars in Soesterberg (*zie elders in deze MARTERPASSEN*) vraag ik mij af: duurt het nog lang voor de *Vliegtuigmarter* zijn intree doet? HW

De sprong in het diepe
Opvallend gedrag bij de nestboom Amerongen 1997.

Begin mei 1997 werd in de Amerongse Bossen (SBB) door Johan Metselaar een nestboom van een boommarter gevonden. De nestholte (gemaakt door een zwarte specht) bevond zich op een hoogte van 10 meter in een 80-jarige beuk van circa 25 meter hoogte, omtrek op borsthoogte 2,00 m. Diametraal tegenover de ingang was eveneens een zwartespechtenhol, en wat lager nog twee kleine openingen. De nestboom is in de periode van 6 mei tot en met 1 juni regelmatig geobserveerd door ons en, incidenteel, door andere leden van de WBN. De boom ligt in een klein opgaand beukenvak met twee sparren, gelegen tussen opstanden van jonge coniferen alsmede een open veld. Eronder lag een uitgebreide grondlatrine en daar lagen ook prooiresten: pluim en poot van een konijn, veren van holenduif.

Op 15 mei werd voor het eerst een jong in het nestgat waargenomen. Op dat moment waren de oren nog 'gekreukeld' tegen de kop en waren de ogen nog gesloten. Het jong maakte schokkende en ongecoördineerde bewegingen. Op 17 mei waren de ogen open. Er van uitgaande dat de ogen in de zesde week na de geboorte open gaan [11, p.140] moet het jong in de eerste helft van april geboren zijn. Vanaf deze dag wordt een jong, op één uitzondering na, bij elke observatie herhaalde malen in de nestopening gezien.
Onze waarnemingen werden steeds gedaan in de namiddag. Hierbij viel een zekere regelmaat in het acti-viteitspatroon op. Meestal verliet het vrouwtje in de namiddag voor een periode het nest. Voor het vertrek werd de omgeving uitgebreid verkend, waarbij met name de wandelpaden in de directe omgeving in de gaten werden gehouden. Direct voorafgaand aan het verlaten van de nestholte werd vervolgens de boom zowel boven als onder de nestholte zorgvuldig geinspecteerd. Dit gedrag was zo karakteristiek dat het verlaten van de nestholte ongeveer een minuut van tevoren was te voorzien. Bij het verlaten van het nest volgde het moertje steeds dezelfde route over de stam via de knoest naar een vork drie meter boven het nestgat. Daarna volgde in de kruin van de nestboom een korte sanitaire pauze, waarna door de kruinen van naburige bomen de directe omgeving werd verlaten. Zij laste ook wel na terugkomst een rustpauze in die soms slapend in het nestgat werd doorgebracht. Rond zonsondergang werd het nest wederom verlaten. Meestal kwam het vrouwtje daarna niet meer terug tijdens de periode dat er nog voldoende licht was om waar te nemen.
Op 1 juni werd dit patroon op dramatische wijze doorbroken. Terwijl de voorgaande avond min of meer de normale gang van zaken was waargenomen viel nu met name de grotere activiteit van het jong, en onrustig gedrag van het moertje op. Rond 20.20 uur verliet het moertje voor het eerst het nest, nagekeken door een jong, om circa 20 minuten later weer terug te keren. In de periode tussen 20.48 en 21.14 uur verlaat het moertje het nest tot driemaal toe. Daarbij hangt een jong steeds half uit het nest, en bijt de moeder speels in de staart. Het vrouwtje verlaat daarbij de nestboom niet, maar wacht steeds op een stomp net onder de vork. Het lijkt de bedoeling het jong mee te lokken, maar dit verlaat de nestholte niet. Om 21.14 uur verlaat het vrouwtje opnieuw het nest en de nestboom volgens de inmiddels bekende route via vork en kruin.
Tot de terugkeer van het vrouwtje, rond tien uur, hangt een jong herhaaldelijk uit het nest waarbij het luid roept. De roep van het jong is het beste te vergelijken met die van een jonge specht of een bedelende jonge spreeuw [6]: een hees, haast sissend geluid. Op grond van het feit dat in wat volgt nooit meer dan één jong is gehoord of waargenomen, vermoeden wij dat zich op dat moment niet meer dan één jong in het nest bevond. Na haar terugkeer blijft het vrouwtje slechts tien minuten in de nestholte. Om 22.10 uur verlaat ze het nest om, weer op de boomknoest, luidkeels te roepen. Haar roep klinkt vrijwel gelijk aan de roep van het jong.

Het jong volgt niet, waarop zij op het nest terugkeert. Dit gedrag herhaalt zich in totaal driemaal tot 22.30 uur.
Om half elf verlaat het moertje het nest, nu via een ongebruikelijk route: de tweede opening aan de achterzijde van de boom. In plaats van omhoog te klimmen springt zij de volle 10 meter naar de grond. Vervolgens klimt het moertje wel 15 maal (!) de boom in tot halverwege de nestholte (tot ± 5 meter hoogte) om vervolgens weer naar beneden te springen. Deze activiteit was door de invallende duisternis alleen nog maar waarneembaar met behulp van een lichtsterke kijker, en door het geluid van de nagels op de bast van de nestboom en van de daarop volgende afsprong. Daarbij was duidelijk zichtbaar dat de marter zich op de stam slechts halfomdraaide zodat de sprong vanuit een min of meer horizontale positie plaats vond.
Tijdens dit alles roept het jong voortdurend, zowel vanuit de nestholte als (zichtbaar) hangend uit het nestgat. Het moertje wordt steeds onrustiger en beklimt ook een aantal naburige bomen. Eén keer beklimt zij de sparrenboom net naast de schuiltent van de waarnemer (BA) waarbij zij de schuiltent zo dicht benadert dat hij de marter duidelijk kan horen hijgen. Zij beklimt deze spar tot circa 4 meter hoogte waarna ze weer terugspringt naar de grond. Tenslotte verlaat het vrouwtje de onmiddelijke omgeving van de nestboom om, via een door de duisternis niet waarneembare route, langs de gebruikelijke weg vanuit de kruin het nest weer binnen te gaan.
Circa vier minuten later (22.34 uur) verlaat het vrouwtje de nestholte weer om, vanaf de bovengelegen knoest, opnieuw te roepen. Het jong hangt weliswaar half uit het nestgat, maar volgt de moeder niet. Daarna volgt een herhaling van het eerder waargenomen gedrag: het moertje springt direct naar de grond om vervolgens de nestboom acht keer tot halverwege het nestgat te beklimmen, waarna ze weer direct naar de grond springt. Om 22.50 uur loopt het moertje over de grond weg. Korte tijd later klimt zij, naar het geluid te oordelen, in een nabij staande sparrenboom. Na een halve minuut keert zij vanuit de kruin van de nestboom in de nestholte terug. Daarna wordt geen geluid meer vernomen. Om 23.00 uur wordt, bij volledige duisternis, de waarneming afgebroken.
De volgende ochtend observeert Henri Wijsman van 7.00 tot 9.30 uur. Er wordt geen activiteit waargenomen; de nestboom is in de nacht of zeer vroege morgen blijkbaar verlaten. Het is niet ongebruikelijk dat boommarters hun jongen verhuizen tegen de tijd dat deze actiever worden en op eigen gelegenheid gaan klimmen [2,6,10]. De geschiktheid van de nestboom voor de capriolen van jonge martertjes speelt daarbij mogelijk een rol. Deze nestboom was door haar omvang en zeer gladde bast duidelijk niet geschikt als klimboom; zelfs de moeder had soms duidelijk moeite met de gang van en naar het nest. Mogelijk valt dit opmerkelijke gedrag bij de poging het jong te verhuizen te ver-klaren als onervarenheid, en is hier sprake geweest van een jong vrouwtje met een eerste nest.

Bram Achterberg en Chris Achterberg

Voorlopige resultaten van een onderzoek naar de keuze van dagrustplaatsen van het gezenderde boommartermannetje *Mintwintig*

Hoewel zwervende boommarters - vrijwel altijd jonge dieren - bijna overal in Nederland kunnen opduiken, vindt voortplanting in de laatste decennia alleen nog maar plaats in de grote bosgebieden in het noorden en midden van het land. In het oosten en zuiden van Nederland komt de soort nauwelijks meer voor. Wat de oorzaak daarvan is, is onbekend. De schattingen van het totale aantal boommarters liggen tussen de 300 en 700 dieren.

Om meer inzicht te krijgen de eisen die de boommarter aan zijn leefomgeving stelt, hebben de VZZ-Werkgroep Boommarter Nederland en het BLO-Instituut voor Bos en Natuuronderzoek in 1995 besloten hier samen onderzoek naar te doen, om zodoende beter te kunnen adviseren over op de boommarter toegesneden onderzoek. De belangrijkste vragen bij dit onderzoek waren:
- wat voor soort dagrustplaatsen worden er gebruikt;
- wat voor soort nestplaatsen worden er gebruikt;
- hoe groot is het leefgebied.

Het onderzoek werd uitgevoerd in- en rond de boswachterij Rozendaal op de Zuidoost-Veluwe. Gepoogd werd om boommarters te vangen en van een halsband met een zendertje te voorzien. Dit lukte alleen met twee mannetjes, waarvan het eerste al snel onvindbaar was. De vraag naar de aard van de nestplaatsen kwam hierdoor bij dit onderzoek niet aan de orde.
Van het tweede mannetje kon tussen februari 1996 en augustus 1997 ruim 400 maal de dagrustplaats worden bepaald en daarna nog ruim 60 plaatsen waar het dier zich overdag (nog) actief ophield. Ruim 95% van al deze plaatsen lagen in een gebied van ca. 2000 ha. Alleen in de tweede helft van maart en de eerste week van april van beide onderzoekjaren werden enkele uitstapjes tot 5 km buiten het normale leefgebied gemaakt.

De bomen waarin het mannetje rustend werd aangetroffen waren voor 90% naaldbomen (vooral grove den, fijnspar en douglas) en voor 10% loofbomen, vooral beuk. De leeftijd van de bomen waarin de boommarter rustte en van de bospercelen waarin deze bomen stonden was vrij laag. Ruim 40% van de dagrustplaatsen lag in bospercelen die nog geen 25 jaar oud waren, bijna eenderde in bospercelen van 25-40 jaar oud en ruim een kwart in percelen van 40-100 jaar oud. Tegen de gangbare verwachting in bleek slechts 3% van de dagrustplaatsen zich te bevinden in bossen van meer dan 100 jaar oud.

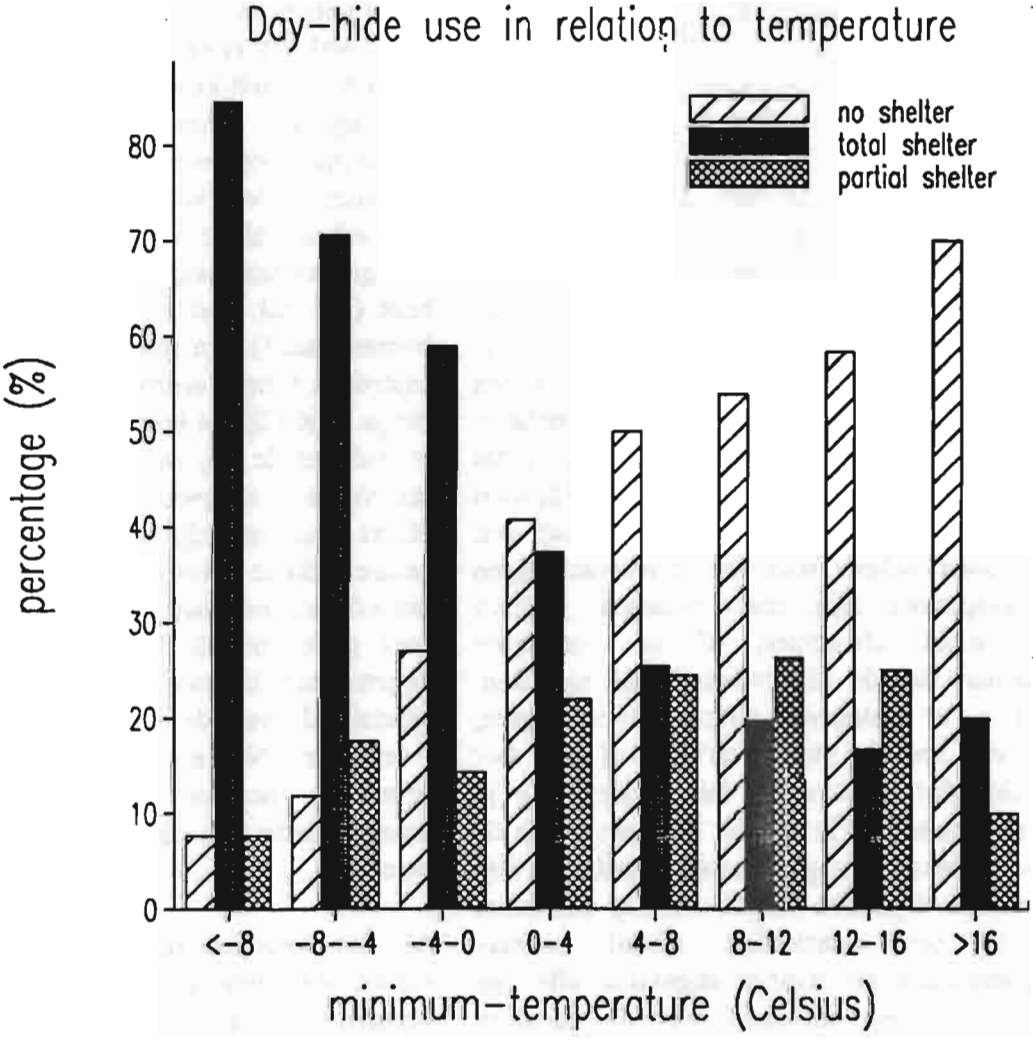
Bijna alle dagrustplaatsen konden worden ingedeeld in de volgende drie categorieën:
- onbeschutte plaatsen, zoals oude vlakke vogelnesten of gewoon op een tak;
- beschutte plaatsen, zoals boomholten, eekhoornnesten, holen van konijnen en dassen;
- half-beschutte plaatsen, zoals toppen van fijnsparren en douglassen en heksenbezems. De beschutting biedende dichtbenaalde afhangende takken van fijnspar en douglas belemmeren een goed doorzicht vanaf de grond. Het is dan ook mogelijk dat zich tussen deze takken toch een eekhooornnest heeft bevonden waar de boommarter gebruik van maakte. Een aantal van de als half-beschut aangemerkte dagrustplaatsen zal dus toch beschut hebben gelegen.

Bijna 80% van de onbeschutte dagrustplaatsen werd maar éénmaal gebruikt. De dagrustplaatsen die meer dan vier maal gebruikt werden waren steeds beschutte plaatsen.
De keuze van het soort dagrustplaats bleek sterk seizoensafhankelijk. In de herfst en de winter was het aandeel van de beschutte plaatsen veel hoger dan in de zomer, wanneer overwegend onbeschutte plaatsen werden gekozen. De onderstaande figuur laat zien dat bij afnemende minimumtemperatuur de keuze voor beschutte dagrustplaatsen toeneemt.

Mogelijk is er ook bij hoge minimumtemperatuur weer wat meer belangstelling voor de beschutte plaatsen. Het zijn dan steeds holen onder de grond, waarin het dan koeler is.

Het onderzoek is na augustus 1997 nog voortgezet, zodat de hier gepresenteerde gegevens een voorlopig karakter hebben.

Gerard D.J.M. Müskens

Natuurmonumenten inventariseert boommarters

interview met R. Ouwerkerk, assistent-opzichter N.P. Veluwezoom

Toen wij, marterpassers, vernamen van een plan om in het Nationale Park Veluwezoom boommarters te gaan opsporen, let wel, uitgaande van de organisatie waarvan wij allen lid zijn, Natuurmonumenten, spitsten de oren zich. Zou dit nu de "monitoring" zijn zoals die NA afsluiting van de BIN een logische volgende stap zou worden? *(zie elders in deze MARTERPASSEN)*. Zou dit project aansluiten op de door de WBN uitgevoerde telemetrie van de afgelopen jaren in de boswachterij Rozendaal (SBB) en aangrenzend Veluwezoom (NM)? Uw verslaggever was er bij.

Op zo een novemberachtermiddag waarin het bos op zijn mooist is begeef ik me naar het districtskantoor van Natuurmonumenten in De Steeg, om te spreken met de heer Robbert Ouwerkerk die daar is aangesteld als assistent-opzichter. Hij coördineert velerlei inventarisaties. Als doel van het systematisch verzamelen van allerlei terloopse waarnemingen en de gerichte monitoring-projecten noemt hij primair het evalueren van het beheer. Het beheer van grote delen van het Park, zoals de Imbosch en een gedeelte van Hagenau (waaronder Weversbergen), bestaat uit een 'niets doen' beheer, waarvan de verwachtingen hooggespannen zijn, maar waarvan je toch maar moet afwachten of de verhoopte toenamen van de biodiversiteit zal optreden. Zouden er nieuwe soorten verschijnen, zeldzame soorten toenemen? Ja, of juist het omgekeerde! Je verwacht het goede, maar je een echte garantie is er niet. Daarom is aan de medewerkers gevraagd goed op te letten en alle wetenswaardigheden te noteren. Op een kaart zie ik een aanzienlijk aantal marterwaarnemingen als stippen ingevuld, alle van 1997. Toch zegt dat niets over de aantallen marters; denk maar eens aan het grote areaal dat Mintwintig doortrekt, je zou hem herhaaldelijk kunnen tegenkomen, en toch zou het maar om één marter gaan.

Ouwerkerk heeft advies gevraagd aan Dick Klees. Vervolgens zijn van twee faunabeheerders (vroeger zou je dat 'jachtopzieners' noemen) en een terreinmedewerker er een aantal 'mandagen' beschikbaar gesteld aan het project, zodat zij het arbeidsintensieve project kunnen aanpakken van inventarisatie van ALLE bomen met spechtenholen (in Veluwezoom meestal zwarte specht) gevolg door een inspectieronde in april/mei, en het opsporen van boommarternesten als gevolg. In het 5000 ha grote gebied is zoiets vooralsnog onmogelijk. Maar wel zijn twee grote stukken geselecteerd, de noordoostelijke Imbosch en Weversbergen in Hagenau, waar door 'niets doen' naar natuurlijk bos wordt gestreefd. Die twee percelen zullen worden doorkruist. Als het uitvoerbaar blijkt om de holen in kaart te brengen en toch nog te weten waar je het over hebt (het zal uiteindelijk wel om honderden bomen gaan!) kan misschien op den duur het bestreken terrein worden uitgebreid: de holten die je hebt blijven bestaan, de spechten maken er wel enkele bij, maar in principe kun je in een volgend seizoen een gebied erbij nemen. Mijns inziens zijn het wel twee fraaie beukenvakken maar een groter aaneengesloten gebied zou toch nog beter geweest zijn. Want juist gegevens uit flinke tot in de hoekjes nagetrokken bossen hebben we nodig om de "dichtheid" van de soort te kunnen bepalen. Overigens: Nu maar hopen dat eventueel gevonden nestbomen ook tijdig aan de inventarisatie van IBN en BIN gemeld zullen worden.

Als het weer zo zou gaan als het vroeger, elders, wel eens ging, dat je pas na afloop vernam dat er een nest was geweest ... Ik zou toch hopen dat door het optreden van de WBN wij voldoende vertrouwen van het groene gilde hebben verworven. Maar inderdaad, Ouwerkerk denkt dat het billijk is om, zoals wij vroeger

onze waarnemingen doorgaven, nu enkelen van ons ook met die van Natuurmonumenten bekend te maken. Mits ze natuurlijk voorzien zijn van een deugdelijke vergunning en mits het belang van de boommarter voorop blijft staan.

Ik opper voorzichtig of hulp van vrijwilligers van de WBN welkom zou zijn. Ja en nee. Nee, voorzover het aantal inventarisanten dat door het bos banjert enigszins beperkt moet blijven, en op zijn allerminst aan vergunningen gebonden moet worden die liefst op *weekdagen* betrekking moeten hebben. Ja, graag zelfs, voorzover er in de WBN tot voor kort, en nog wel, een grote kennis bestaat juist van dit terrein. Peter van der Leer startte er zijn project om kasten voor marters te plaatsen en nestholen systematisch op te sporen; Vilmar Dijkstra nam het over, Dick Klees liep al al die tijd mee en localiseerde met Peter en Gerard Müskens bijna twee jaar lang Mintwintig. (Binnnenkort loopt helaas het dag-rustplaatsonderzoek af.) In het kader van eerdere projecten zijn al veel veelbelovende beuken van nummers voorzien, maar ik merk dat deze nummers tot nu toe niet bij het project zijn betrokken. Misschien dat het nog wel gebeuren gaat.
Ik opper dat in de toekomst wellicht de aantallen dieren, of nog meer het feit dat ze toe- dan wel afnemen, een grotere rol zal gaan spelen in de financiering vanuit Den Haag. Maar hoe dit zij, de huidige inventarisatie is toch allereerst om het natuurlijk bosbeheer te volgen, eenvoudig beschrijvend en constaterend hoe het gaat. Overigens neemt Robbert Ouwerkerk wel aan dat de boommarters inderdaad in een structuurrijker bos meer prooi zullen kunnen vinden en dus op den duur talrijker worden. Hij neemt er goede nota van als ik vertel van de voorkeur die bijvoorbeeld Mintwintig, en menige andere marter, blijkt te hebben voor naaldhout ... Maar ongeveer de helft van Hagenau blijkt nog te vallen onder "geïntegreerd beheer", wat betekent dat er nog Douglas en Larix mag blijven staan.
Een excursie naar de okeren en bruine bossen van Weversbergen sloot het onderhoud af. Uw verslaggever kwam (weer) onder de indruk van de eindeloze omvang van deze prachtige bossen. Een zwarte specht liet zich luid horen. Wat een enorme mogelijkheden voor boommarterstudie! ... als men daarvoor open staat. Het is aan ons om dan, eventueel, met goede onder-zoeksvoorstellen te komen. Ik begrijp dat er terdege naar geluisterd zal worden.

HW

Het lot van Bernard

Een jonge boommarter is kort voor 30 juni gevonden, gewoon op een parkeerplaatsje, nabij het landgoed Pijnenburg onder Soest, grenzend aan de tuin van Paleis Soestdijk. Het diertje is via een dierentehuis naar Das en Boom overgebracht waar hij de eerste intensive care ontving en daarna is hij opgefokt in het opvangcentrum te Berghem bij Oss waar Robert Ceelen ervaring heeft met marterachtigen. Hij sterkte goed aan en woog al meer dan 1800 gr toen hij werd losgelaten. Han Derckx wijdde er een aardig artikel aan in het periodiekje "Das en Boom" [4].

Waar laat je nu zo een diertje los? Er dienen zich enige mogelijkheden aan. Daarbij heeft men zich ook aan adviezen van de WBN gelegen laten liggen. Het eerste idee zou kunnen zijn: Gebruik nu zo een asyldier om verloren gebied te heroveren door herintroductie, bijvoorbeeld in Salland. Jawel, maar is een eenzaam mannetje daar nu het geschikte dier voor? Nee, die heeft daar niets te doen, loopt weg, komt onder een auto. Een volgend idee was daarom de Veluwe. Autovrij zijn daar redelijk grote percelen, terwijl waar hij vandaan kwam de autodichtheid heel wat hoger is. Maar toch heeft het principe het gewonnen om een dier afkomstig uit een bepaalde regionale populatie toch liefst weer terug te brengen in diezelfde populatie. Utrecht dus, maar waar is het veilig?

De heer E.S. Raatjes bood uitkomst. Hij heeft een landgoed onder Soest waar geen auto's rijden, grenzend aan een terrein waar marters regelmatig gesignaleerd worden. Op zijn gebied hangen marterkasten, maar kennelijk komen ze daar slechts zelden. Bernard zou daar dus veilig zijn voor mensen, maar ook voor een eventuele bezoekende agressieve man-marter kunnen uitwijken; en toch uiteindelijk contact kunnen maken met locale marters.

Op 31 october was het zo ver. Ceelen en Sylvia Haffmans (Das en Boom) brachten Bernard, wij waren er ook uitgenodigd en twee journalistes wilden ook niet ontbreken. Er werd een nachthok gebruikt met een ingang zo nauw dat een vos er niet door kan. De marter kan dan als het nodig is vluchten naar zijn nachtverblijf. Dit nachthok stond in een grote tamelijk platte dassenren van gegalvaniseerd dassenbestendig gaas. Deze kooi werd geplaatst in een open eikenbos net onder twee marterkasten. Een dierenverzorger kon Bernard de eerste 14 dagen voeren ter plekke in de kooi met een mengsel van katten- en hondenvoer. Op 15 nov. ging de ren (op een kier) open, en daarna is nog vele weken voer verdwenen; denkelijk toch wel door Bernard gegeten.

Henri J.W. Wijsman en Willemien J. Wijsman-Blok

Boommarteropvang 1997

Op 30 mei kreeg ik een boommarter ter verzorging van Dick Klees en Peter van der Leer. Het was een erg mager beestje, het woog 250 gram en had veel ongedierte bij zich. Hij was door hen gevonden onder een uilenkast op Berkenheuvel (NM) in Drenthe. Hij had er nog maar een paar uur gelegen. De kast was een vervuilde poel van prooien en maden, heel ongewoon voor een boommarternest! Twee maanden heb ik "Petertje", zoals ik hem doopte, intensief verzorgd.
Het ging zo geweldig goed, het warm houden en eten geven. Natuurlijk, de eerste week was je zeker 24 uur met hem in de weer, je moet aan elkaar wennen om te reageren op bepaalde geluiden, zeker 's nachts, wanneer hij ook erg actief was. Alles verliep naar wens, ook wat zijn ontwikkeling betreft in lopen en klimmen; de trap rende hij na een week al op en af. Op 8 juni woog hij 590 g en alles smaakte hem goed; hij had één nare eigenschap: van alles onder poepen en plassen, zelfs zijn slaapgedeelte; en dat ben ik niet gewend want zijn voorgangers waren allemaal heel gauw zindelijk. Op 15 juni woog hij 770 g en ging zelf zijn hokje in en uit, maar de deur van de kamer ging dicht, want ondernemend zijn ze.
Petertje had ook weer zo een leuke eigenschap: als hij mijn stem hoorde of mij de trap op hoorde komen, maakte hij meteen een bepaald geluid als herkenning. Op 29 juni was zijn gewicht 1050 g en zijn staartlengte 20 cm, dus de tijd was aangebroken dat hij naar buiten kon ; en toen ging alles mis. Het wegbrengen naar zijn buitenverblijf kon hij al niet waarderen, terwijl ik hem gewoon op mijn arm meenam (zijn voorgangers gingen in een transportkooi); nee, deze niet!, gewoon lekker tegen je bazin aan je nieuwe verblijf tegemoet. Het weer had ik niet mee; het was slecht en af en toe onweerde het. En hoewel de vooruitzichten ook niet gunstig waren toch maar proberen.
Maar afijn, het ging dus niet; twee dagen geprobeerd en geobserveerd, maar niet willen eten, niet poepen, zijn nachtverblijf onderplassen en alles wat maar fout kon gaan ging fout. Dus weer mee naar huis, en helemaal gestressd, waarna hij twee dagen nodig had om weer tot zichzelf te komen. En dan ga je zitten denken: wat kan nu de oorzaak zijn? Ja, daar ging een lichtje branden: kan het de woonomstandigheid zijn, te weten een nerts als buur.
De volgende dag werd zijn buitenverblijf helemaal afgeschermd met houten platen om het contact met de nerts te vermijden. Op 12 juli ging Petertje weer naar buiten om het opnieuw te proberen want hij werd nu echt te groot om in huis te blijven. Ook dit keer werd het een drama; het wilde niet want hij vertikte het om zijn nachthok uit te komen. Eten en drinken deed hij ook niet, reageerde ook niet op muizen die ik losliet. Op 14 juli riep ik hem en deed het deurtje van zijn nachthok open. Hevig schreeuwend sprong hij tegen mij aan en kroop onder mijn trui; ja en wat doe je dan, je neemt hem weer mee naar huis. Hij had een paar dagen nodig om bij te komen en daarna voelde hij zich weer helemaal thuis. Op 18 juli kregen wij onverwachts bezoek van een boommarter. We zaten 's avonds buiten voor ons huis (ongeveer 17.00 uur) toen een bruin beest buiten het pad overstak. Dus die was misschien de oorzaak van de onrust bij mijn andere dieren, zoals de kippen waar de eieren van verdwenen. Ik vind dit het vermelden waard.
Maar om terug te komen op Petertje: hoe kreeg ik hem naar buiten? Was het dan toch de lucht van de nerts die hem afschrok? Hoe kom je daar achter. Ik wist op dat moment geen oplossing; ik kon moeilijk de nerts, die ik ook als een zielepietje binnen heb gekregen zijn nek omdraaien.
Ondertussen was het 26 juli en was Petertje nog steeds binnen, genoot van alles en at alle soorten fruit. Hij speelde met alles wat hij tegenkwam en was gewoon een lid van het gezin geworden. Alleen zijn nagels werden te scherp en het gevolg daarvan was dat hij overal aan bleef hangen. Daar moest iets aan gedaan worden, ik ging een houtblok van buiten halen

en sjouwde dat zijn kamer in. Hevige paniek brak los nadat ik hem daar op gezet had, schreeuwen, krijsen en hij ging op zijn achterste poten staan en blies vreselijk naar mij. Ik ging weg nadat ik het houtblok buiten de deur had gezet en dacht: dat komt wel weer goed; geschrokken zeker.
Maar het kwam niet meer goed, hij bleef schreeuwen die dag, at niet meer en ook het plassen was over. Het was zaterdag, een moeilijke dag om een dierenarts te kunnen raadplegen. Het werd alsmaar later en het krijsen hield niet meer op. Toen nam ik de beslissing om ergens een dierenarts te bereiken en dat lukte. Dan wordt de dierenarts voor het eerst van zijn leven geconfronteerd met een boommarter. Nadat ik hem had uitgelegd dat hij hem maar moest vergelijken met een kat werd Petertje na een lichte verdoving gekregen te hebben onderzocht. De conclusie was problemen met de urinewegen; er zat niets anders op dan om hem in een handddoek te wikkelen en mee te nemen naar de kliniek. Daar kreeg hij nog een extra verdoving omdat hij vreselijk bleef schreeuwen en niet meer te houden was. Het eindresultaat was: niets te vinden aan de urinewegen, maag goed, darmen ook goed.
Petertje kwam bij, toen was het inmiddels één uur in de nacht en het eerste wat hij deed was weer vreselijk schreeuwen; ik heb hem opgepakt en bij me genomen maar niets hielp en om vijf over half drie ging hij dood.

En dan rijzen er vragen bij je op. Wat is er mis gegaan? Is het stress geweest vanwege de nerts? Waarom die rare reactie op de boomstronk? Had ik hem **niet** moeten laten onderzoeken?

Met deze vragen zit ik nog steeds en daarom vind ik het zo vreselijk belangrijk dat een ieder die een boommarter ter verzorging heeft gehad of nog steeds heeft zijn ervaringen aan mij door zou willen geven. Het groot brengen van en het verzorgen van de boommarter gaat perfect, maar het uitzetten blijkt toch een hindernis te zijn. Ik hoop van ganser harte dat ik hier reacties op krijg. Het helpt niet alleen mij maar ook de boommarter is ermee gebaat. En dat is toch waar wij met zijn allen naar streven.

Adrie G. Nieuwenhuizen-Lucas

postscriptum

Met dank aan Kees Canters en Henri Wijsman: ik ben nu officieel opvang- station voor beschermde dieren geworden. Zo is er een jonge buizerd die ruim anderhalfjaar geleden ter verzorging kwam en na de verzorgingsperiode nog steeds, hoewel weer terug in de vrijheid, rond ons huis en het bos cirkelt om op tijd zijn kippenvlees te halen. Oh wee als ik te laat ben, dan schreeuwt hij het uit, wat dan weer de kraaien lokt die hem prompt volgen en dwars zitten als hij dan eindelijk zijn prooi heeft gekregen. Mooie momenten die je heerlijk dicht bij huis kan volgen; zomaar een roofvogel in vrijheid die jou in de gaten houdt en nog legaal ook!

De reputatie van onze marter en de jacht

Toen ik in juni een groep toesprak van wel 40 boswachters, leden van de (voormalige) veldpolitie, jachtopzieners, etc., kwam ik vanzelf toe aan de verspreiding van de boommarters in Nederland, en dan heb je het er al gauw over hoe de soort tegen het eind van de vorige eeuw nog in de Achterhoek, Brabant, Utrecht voorkwam maar daar in de eerste helft van deze eeuw grotendeels is uitgeroeid, in het kader van de jacht. Ik dacht dat ik dat heel feitelijk had behandeld, maar na afloop kwam er toch iemand op me af die me onder de neus bracht dat het *uitroeien* van dieren toch wel alles behalve jacht was! Oi, dacht ik, nu heb ik het verkeerd verteld, en voelt hij zich in zijn jagerseer getast.
Maar toch had ik al snel een repliek. Ik wees hem er op dat ik als kind zelf van mijn moeder, geboren in die tijd, had geleerd dat het begrip marter ... wel, dat was ongeveer het allerergste, zoiets als een zevenkoppig ondier. En, zei ik, in die tijd had de jachtopziener de taak het *roofgespuis* kort te houden. Bij dat woord denkt nu elke jager aan vossen; maar toen was de marter minstens zo erg. En laat nu een andere der aanwezigen me net die middag een fotocopietje geven uit een oud dierkundeboek ("naar het Duitsch") geschreven door Dr. O. Schmeil en verschenen in 1899. Ik citeer: "Zijn aard is die van een echten rover: listig, voorzichtig, moedig en bloeddorstig. Kan hij in een duiventil of kippenhok dringen dan vermoordt hij alles wat onder zijn bereik is, veel meer dan noodig is om zijn honger te stillen[1]. Alle dieren die hij de baas kan worden, worden zijn prooi. Het nut dat hij sticht (door het verdelgen van eekhoorns en muizen) wordt overtroffen door de schade onder het pluimgedierte. Bovendien is zijn pels des winters wel f 10,- waard. Om deze redenen wordt hij niet alleen door de jagers ijverig vervolgd."
En ook vertelde ik mijn zegsman over de (naar men nu algemeen oordeelt) zeer vreedzame en brave aartsvader van de groene beweging *E.Heimans*, die in 1900 in De Levende Natuur (5: 213, 235) een verhaal schreef voor kinderen dat wij nu alleen met groeiende ontzetting kunnen verwerken. Uiteindelijk wordt een boommarter in een wrede klem gevangen en doodgeslagen - met kennelijke instemming van de auteur! Dat verhaal nu speelt bij een jachtopziener. En die mag, in die tijd, best heel onweidelijke klemmen zetten - het gaat immers om *roofluig*, en dus, *in die tijd*, om iets heel anders dan weidelijke jacht. Ik citeer: "Sapperloot, wat minderen de konijnen - het zou me niet verwonderen als daar een marter achter zat. Een jaar of wat geleden heb ik er drie in één winter gesnapt en ik dacht, dat het gespuis voor goed uit mijn buurt verhuisd was. Ik kijk al in alle oude duiven- en eekhoornnesten, of ik een spitse snuit of een zwarte pluimstaart er over heen zien hangen; maar ik merk nog niets; die rakkers zijn zoo slim als menschen. Ik heb indertijd wel eens een tientje voor een vel gehad". Dan gaat het verder over "doodtrappen" en "doodknuppelen". De klem ("stap") wordt beschreven en afgebeeld en die wordt in de sneeuw voor een konijnenhol-met-marter gezet.

Men gaat het winterse bos in. "Opeens hooren zij een kort, scherp "miauw" en met een sprong, met één vervaarlijken zet schiet een groot donker beest, net een zeer lange kat met een hondekop en vossenstaart, van den achterkant van de beukenstam op den grond". Dit dier zoekt heil op een tak; een jongen bewaakt het dier terwijl de jager zijn geweer haalt. "Onze Jan, die in het eerst maar half op zijn gemak was en die, ondanks de bewering van den jachtopziener vreesde, dat de marter een aanval zou doen ...". De arme marter: "Zijn heele lichaam trilde voortdurend van angst". Terecht, want plotseling knalde het schot en stortte de marter van zijn tak. Dezelfde middag speurt men verder in de sneeuw en vindt onder bladeren een plek vol met prooien: vier konijnen, een haas, twee eekhoorns, een ekster,

een kip, een rat, drie merels en een jonge kat (hier dus de biologie van het verhaal: heeft ooit iemand zoiets van een marter gehoord?). En tenslotte wordt een marter die inmiddels in de klem is gevangen afgemaakt.

Ja, zei mijn eerdergenoemde zegsman, maar wat hoor ik daar van klemmen, dat is geen jacht, dat is stroperij! Kijk, en vanaf dat moment hadden hij en ik goed contact. Want wat er aan de hand is, is gewoon een *anachronisme*. Het begrip weidelijke jacht van het jaar 1997 kun je niet toepassen op een tijd zonder jachtwetten en schoontijd, etc. Tegen echte stropers was namelijk onze eerdergenoemde jachtopziener vast te vuur en te zwaard opgetreden; want de marter was wel "schadelijk gedierte" volgens de wet van 1852 en van 1923, en bleef dat totdat hij in 1942 *pelswild*, later *"klein wild"* werd (nadien is de jacht nooit geopend), maar de pels had natuurlijk waarde. In het artikel van Heimans wordt met geen enkele sympathie over de marter geschreven, misschien wel juist om de "natuur-sport" niet te populair en sentimenteel te maken. Marters waren eng, slecht, duivels, dat leerde men aan de kinderen, zoals blijkt uit de citaten hierboven. In Schotland werden boommarter en wilde kat wegens schade aan de wildstand gedecimeerd tot aan de eerste wereldoorlog toe. Zo las ik over één landgoed in centraal Schotland, waar in de jaren 1837-1840 geschoten waren: 11 vossen, 67 dassen, 106 bunzings, 198 wilde katten en ... 246 boommarters. In 1914 gingen namelijk bijna alle jachtopzichters naar het front en kon de stand zich voor het eerst handhaven. Pas sinds 1942 geniet de boommarter in Nederland bescherming door de wet.

Henri J W Wijsman

Postscriptum

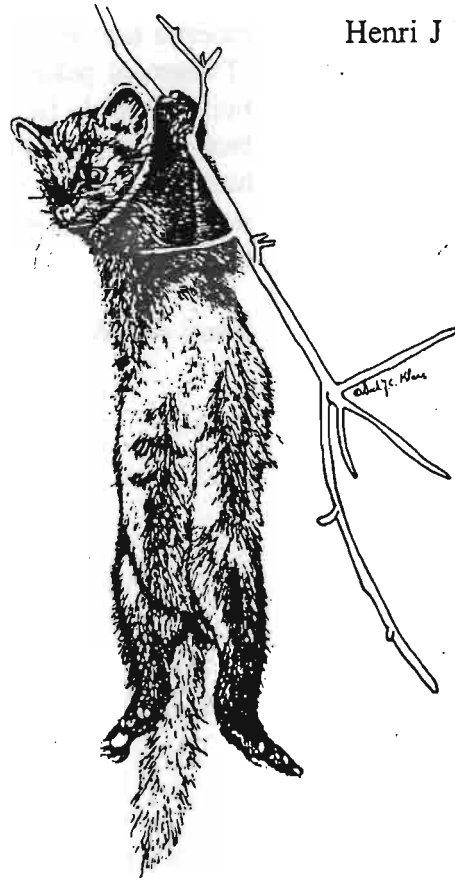
Volgens Schröpfer [12] bestaat er in Nedersaksen een evenwicht tussen de jaarljkse aanwas en het afschot. Blijkens recente officiële gegevens werden in het seizoen 95/96 in de aan ons land grenzende Duitse deelstaten Nedersaksen en Noord-rijn-Westfalen tezamen 1025 boommarters geschoten (663+362) die officiëel in de jachtstatistiek werden opgenomen (misschien zit er een enkele steenmarter tussen).

[1] Over het zogenaamde "moorden' in kippenrennen moet nog eens een artikeltje verschijnen. Ik hoorde van Gerard Müskens dat er in ieder geval al ooit een marter was die alleen eieren roofde en de kippen juist spaarde! ...

Marters op ecoducten

We hebben op 4 oct. 1997 in Boerskotten gehoord hoe steenmarters veelvuldig het ecoduct aldaar passeren. *Misschien* zitten er boommarters tussen. Navraag bij Natuurmonumenten inzake het wildviaduct bij Terlet leverde geen stellige overtochten door marters op. Er zijn wel veel sporen gevolgd, maar een marterspoor in het zand goed determineren is geen sinecure.
De beheerder van Rijkswaterstaat die de A1, A50 en A28 (voorzover op de Veluwe) onder zijn beheer heeft zag op 20 juli 1997 hoe een marter (kenbaar aan de lichte bef) via het wildviaduct bij Woeste Hoeve de A50 overstak (en meldde dit later aan onze regiocoordinator). De marter liep over de grond in het struweel aan de zijkant van het ecoduct.
Het is wel waarschijnlijk dat boommarters van ecoducten gebruik maken, maar deze waarneming was zeer welkom. Want tot nu toe moesten we het doen met één (zeer oude) waarneming door wijlen Harm van de Veen die bij het toen nog nieuwe wildviaduct van Terlet een marter er boven op had gezien (med. B.Litjens). Als het viaduct wordt geflankeerd door een hek voorzien van een schrikdraadje bovenover, dan zullen marters er wel niet over klimmen en zich naar het ecoduct laten leiden. Men bouwt geen ecoducten alleen voor marters, maar als het dure ecoduct er eenmaal ligt is het prettig te weten dat ook boommarters erdoor gered kunnen worden.
Inmiddels is door de WBN aan de directie Oost-Nederland van RWS het verzoek gedaan om een dergelijke voorziening aan te brengen bij het ecoduct Kootwijkerzand, waarvan de aanleg afgelopen october is begonnen. We hopen op een positieve reactie.

Henri J W Wijsman

Boommarters in Duitsland

Samenvatting van: N.Stier. *Untersuching zur Raum-zeit-nutzung des Baummarders in Waldgebieten der Agrarlandschaft Südwest-Mecklenburgs.* Diplomarbeit, Dresden, 1996

In noordwest-Mecklenburg nabij Zarrentin, ter hoogte van Hamburg, zijn boommarters in 1993-1995 in twee kleine bosgebiedjes van zenders voorzien. Het ene 136 ha groot, druk met recreanten, nog maar tien jaar geleden waren er boommarters gevangen op de jacht; het andere 201 ha groot, verdeeld over twee deelgebieden met twee heggen ertussen.

Zes marters werden gevangen, meestal direct nadat de val op scherp was gezet. Bos 1 was gevuld met één territorium van een ♀ en één van een ♂ (kleiner). Ook in bos 2 zat één "paar", waarbij tweemaal de man werd vervangen; de eerste keer verdween hij, de tweede keer was hij afgeschoten. Hierna werd deze snel opgevolgd door een éénjarig ♂. Het verplaatsen tussen de twee delen van bos 2 geschiedde uitsluitend langs de heggen, niet dwars over het land.

De boommarters hadden een uitgesproken voorliefde voor diverse coniferen, en de spar was hun favoriet. Onderzoek door Eberswald en Zalewsky blijken in uitsluitend loofbos te hebben plaatsgevonden. Bij meer dan 60% (♀♀) van de peilingen was het dier op de grond, dit gold voor de ♂♂ nog meer.

Als dagrustplaats hadden bomende voorkeur. In 50% van de gevallen werd een eekhoornnest benut (vooral in de winter), verder veel duivennesten (20), buizerdhorsten (9) en holten (5%, één vrouwtje). Ze sliepen nauwelijks op de grond. De meeste plekken werden slechts éénmaal gebruikt. Eén ♂ had een voorkeur voor één bepaald buizerdnest. In het hol waar ze wierp sliep één vrouwtje ook wel eens vaker. Enige van de dagrustplaatsen lagen vlak bij een regelmatig bereden straatweg door het bos.

20 - 30 % van de activiteit vond overdag plaats, zowel in de winter als in de zomer. De dieren verlieten nimmer het bos, behalve dat éne ♂ langs zijn heg. Lage aanplant werd gemeden. Als de jongen eenmaal het nest verlaten hebben en op de grond lopen gaat het moertje niet ver van hen weg.

Tweemaal pakte een boommarter een geheel buizerdlegsel. In mei 1994 pakte een ♂ een broedende Houtduif, vrat de twee eieren op, hing de duif in een naburige boom en ging slapen op het nest. Twee maanden later hing de duif er nog.

Henri JW Wijsman

Etymologie van het woord "Marter"

In het einde van het stenen tijdperk hebben de Indogermanen namen gegeven aan voorwerpen en dingen en in onze westerse talen zijn de nog steeds gebruikte termen daarvan veelal direct afgeleid. Een voorbeeld is de das (duits *Dachs*). De wortel *dach-* is direct verwant aan het griekse *tech-* dat we in "techniek" aantreffen; techniek, ja, maar dan uit het Neolithicum, want de das is de *bouwer*.
Het hert is het hoor-ndier (*her-*, *hoor-*), de otter het (w)ater-dier, de rat de knager (*rat-*, *rod-* uit Rodentia). Minder gemakkelijk (onbegrijpelijk zonder kennis van Sanskriet) zijn hinde ("zonder hoorn"), vos ("staartdier"), wezel ("stinker", bedoeld is de bunzing). Mooi is ook *mens* ("*denker*").

Goed, maar hoe staat het met "*marter*"?
Eerst maar eens in van Dale's Etymologisch Woordenboek (1991) gekeken naar het 17e eeuwse woord "fluwijn", een woord voor "steenmarter", maar oudtijds ook wel in gebruik voor "boommarter" - en dit heel terecht blijkens onderstaande! Het is een verbastering van latijn *foina*, frans *fouine* (nog altijd de gewone naam voor steenmarter in het frans). *foina* op zijn beurt is een verbastering van *fagina*, "beuk-...". Ons woordenboek vervolgt dan: "vergelijk hoogduits *Buchmarder*, nederlands *boommarter*; het dier eet beukenoten". - Tableau![2]

Voor wie hierna nog vertrouwen heeft in het Etymologisch Woordenboek nu *marter*. Dit zou samenhangen met litouws *mardì*, jonge vrouw; vergelijk italiaans *donnola*, "vrouwtje", de naam van de wezel. Het zou hier om een "taboenaam" gaan, dus een omschrijving als je het echte woord uit angst voor dierengeesten niet uit durft te spreken. Dit echte woord is kennelijk verloren gegaan.
Ik moest hierbij denken aan opera's van Mozart waar het schalks even kijken, even niet kijken, heel kenmerkend is voor de vrouwenrollen. Zó kijken wezels en hermelijnen inderdaad uit hun holletjes. ("The wind in the willows", hfst. 4: "It was over his shoulder, and indistinctly, that he first thought he saw a face: a little evil wedge-shaped face, looking out at him from a hole. When he turned and confronted it, the thing had vanished").

De afleiding roept de vraag op of er ook een "mannelijk" dier zou zijn. Op zichzelf hoeft dat niet. De eenzame jager in het bos zag soms even een kopje uit het hol; als je beter keek was het al weer weg. Het was hem alsof er "elementen" in het bos hem aan het bespieden waren. Zulke elementen in het dodelijk eenzame bos hebben tot allerlei sagevorming aanleiding gegeven omtrent vrouwelijke geesten. De Litouwse "Willis" uit het ballet "Giselle" (1841) zijn een voorbeeld, en bij ons zijn ze vertegenwoordigd door de "witte wieven". Daarom wil ik vooralsnog wel meegaan met de genoemde afleiding.

Hebben ze dus iets gemeen met Wilde Katten, het echte heksendier? Een duitse kattenonderzoeker schreef me: "Sie sind Phantome". In heksencontext vind ik echter geen vermelding van marters.

Henri J W Wijsman

[2] Een aardige is ook dat phègus Grieks = eik, fagus (Latijn) = beuk, beide afgeleid van *phag-*, zoals we dat ontmoeten in ...phagie, of *macrophagen*, etc., d.w.z de wortel van "eten". Immers, de steentijdmens voedde zich met producten van "de voedingsboom", ongeacht of het nu ging om eikels of om beukenoten.

De boommarter in de Nederlandse media 1997

In deze rubriek wordt een zo volledig mogelijk overzicht gegeven van de artikelen over en de publiciteit rond de boommarter in Nederland gedurende het afgelopen jaar; daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen 'Tijdschriften en kranten', 'WBN-publicaties' en 'Radio/TV'.

Tijdschriften en kranten

Anonymus. Poster 'Marters'. - Zoogdier 40-1. [marterposter van WBN - ontworpen door Dick Klees - aangekondigd en afgebeeld (en door Dick zelf aangeboden à *f* 10)]

Anonymus. Boommarter. - Doornse Krant, 12 juni. [kort bericht over jonge bm die in Amerongse Bos in broek van Bram Mabelis - medewerker van IBN-DLO -klimt]

Derckx Han. De koning van het bos. Geen beschermingsplan voor bedreigde boommarter. - das & boom 5 (3): 4-7. [resumé stand van zaken rond de bm in Nederland met uitgedrukte hoop dat er toch een sbp komt - met ongelukkige titel en met foto's; ook een foto op de omslag (groot!)]

Helm Frans van der. Maak niet van elke zeehond en ijsbeer een zendamateur. -NRC H 1 oktober, tweekoloms artikel. [enkele bedenkingen bij het gebruiken van gezenderde wilde dieren]

Hettema Halbe. Het verborgen bestaan van de Boommarter. - Leeuwarder Courant, 21 oktober [1996!] [overgenomen in Vanellus].

Klip Anouk. De linke levenswandel van een eigenwijs beestje. - Apeldoornse Courant 29 mei, 1/3 p; ook verschenen in De Gooi- en Eemlander, 3 mei. [interview met IAL-student Bas Jonkers die samen met medestudent bij IBN-DLO onderzocht of er in plaatsen waar slachtoffers vallen regelmaat is te ontdekken; rapportage bevat veel onjuistheden en onnauwkeurigheden!]

Levie David. Veluws verkeer bedreigt boommarter. Werkgroep wil aandacht voor zeldzaamste roofdier van Nederland. - Apeldoornse Courant, 28 oktober, 1/2 p. [weerslag van interview met Kees Canters; o.a. introductie van bm en aandacht voor mogelijke acties ter voorkoming van verkeersslachtoffers; met grote foto (slecht 'verrasterd')]

Mabelis Bram. Boommarter in de broek. - Zoogdier 8(2): 33-4. [beschrijving van jonge bm dat in Amerongse Bosch in broek van wandelaar klimt; met grote foto van (andere!?) jonge bm van Dick Klees]

Ruepert Maaike & Evelaar Jacqueline. "Marterkeutel? Proef 'm dan even!" Nieuwe avonturen van Bernhard de boommarter op De Paltz in Soest. - De Gooi- en Eemlander, 1 november, 1/2 p. [reportage van begin van uitwennen van deze zomer opgevangen ♂-bm bij Das en Boom; met fraaie details over het gebruik door Henri en Willemien van determinatie-technieken, waaronder de geur van bm-keutels; met foto waarop onder meer ons enthousiaste lid in 't Gooi]

NB. In de herfst-aflevering van Natuurbehoud (uitgave: Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland) wordt op verschillende plaatsen en via een bijsluiter aandacht gegeven aan wat NM doet voor Rode Lijst-soorten, onder andere de boommarter (waarvan de stand overigens als "stabiel" wordt omschreven); voor de bm voert Natuurmonumenten tegenwoordig een meer natuurlijk bosbeheer (een uitvloeisel van het 'zendingswerk' van de WBN?), waar ook andere bossoorten van profiteren.

WBN-publicaties

Canters KJ & Wijsman HJW (red). Wat doen we met de boommarter. - Wetenschappelijke Mededeling KNNV 219. KNNV Uitgeverij, Utrecht. 1-87. [*bundeling voordrachten gehouden op 4 oktober 1996 te Arnhem, d.w.z. eerste landelijke toogdag WBN-VZZ, - met inleiding en uitleiding van redactie; nòg verkrijgbaar bij de VZZ! voor f 20.- ledenprijs*]. De uitgave kwam mede tot stand door een financiële bijdrage van het ministerie LNV, van de VZZ, maar ook van de WBN zelf.

Baarspul ANJ & Zoon CPM. Boommarter actieplan ROM-Mergelland. - VZZ mededeling 34; Werkgroep Boommarter Nederland - VZZ, Utrecht. 1-91. [*een gedetailleerd, beargumenteerd en geprioriteerd plan voor te realiseren maatregelen in het 'Ruimtelijke Ordening en Milieu'-gebied (ROM-gebied) Mergelland die het voorkomen van de bm in Zuid-Limburg bevorderen; in H2 wordt een algemene beschrijving van de bm gegeven; H3 bevat de werkwijze met de onderdelen "biotoopfactoren en functionele gebieden" en "criteria voor toetsing van de kwaliteit van het gebied"; H4: "Mogelijkheden voor de bm in ROM-Mergelland"; H5: "Maatregelen voor de bm in ROM-mergelland" en, tenslotte, in H6 "Algemene aanbevelingen ter bescherming van de bm"; de essentie is: probeer de grotere bosgebieden in het zuidoosten van Zuid-Limburg met elkaar te verbinden - ook met het achterland (= omgeving van Aken), probeer vervolgens de kleinere bossnippers hierop aan te takken en verbindt tenslotte de hellingbossen langs de benedenloop van de Geul met de bossen in het zuid-oosten; terecht wordt gewezen op het feit dat ook met andere natuurwaarden rekening moet worden gehouden, zoals de hamster in de akker- en graslandgebieden die meer open moeten blijven; veel aandacht voor mogelijk in te zetten reeds bestaande beleidsinstrumenten en voor de positieve nevenwerkingen die de bm-maatregelen voor andere soorten kunnen hebben (waarmee de kwaliteit van het ecosysteem bos als geheel wordt verhoogd); nòg verkrijgbaar bij de VZZ*]

Verder verscheen er onder auspiciën van de WBN en als coproductie van Dick en Machteld Klees een marter-poster via welke mensen in het veld en op de weg worden geattendeerd op de kleine en middelgrote marterachtigen. Fraaie kleurenfoto's en korte beschrijvingen met nadruk op soortsverschillen. Tevens aandacht voor WBN en het BIN-project. Het uitgeven van de poster was mogelijk door steun van de Ned. Vereniging tot Bescherming van Dieren ('Dierenbescherming") en van het ministerie LNV.

Radio en TV
Mij kwam niets ter ore of op het netvlies over een optreden van bm of zijn sympathisanten op radio of tv...

Kees J Canters.

Gebruikte en ontvangen literatuur

Literatuur gebruikt in Marterpassen VI
alsmede literatuur over de boommarter verschenen in 1997 [n]
en in eerdere jaren [o]

[o] Agnelli P & Marinis AM de 1995. Notes on winter feeding habits of the pine marten Martes martes L. in Val Gressoney (Western Italian Alps).- Hystrix (n.s.) 7 (1-2):155-8.[*maaginhouden geanalyseerd in de Valleé d'Aoste*]

[n] Baarspul ANJ & Zoon CPM 1997. Boommarter actieplan ROM-Mergelland. - VZZ mededeling 34; Werkgroep Boommarter Nederland - VZZ, Utrecht. 1-91. [*zie elders in deze MARTERPASSEN*]

[o] Birks JDS, Messenger JE, Davison A 1994. A pine marten Martes martes (L.) record from Lancashire, including a preliminary genetic analysis. - Naturalist 122: 13-18. [*mit-DNA verkeersslachtoffer uit Noord-Engeland leek meer op een Ierse dan op drie Schotse bms*]

[n] Broekhuizen S(im) 1997. De toekomst van de boommarter in Nederland: wat te weten en wat daarvoor te doen? In: [3] p. 59 -69

[1] Broekhuizen S, Melchers MP & Müskens GJDM 1990. Boommarters *Martes martes* in het westen van Nederland: een nieuwe ontwikkeling of steeds over het hoofd gezien? - Lutra 33 (1): 23-9.

[2] Broekhuizen S & Müskens GDJM 1996. Beïnvloeding van het nest-gedrag van boommarterwijfjes door de aard van de nestplaats. MARTERPASSEN IV:60-62.

[3] Canters KJ & Wijsman HJW (red) 1997. Wat doen we met de boommarter. - Wetenschappelijke Mededeling KNNV 219. KNNV Uitgeverij, Utrecht. 1-87.

[n] Canters KJ & Wijsman HJW 1997. Boommarters! In: [3] p.6-10

[4] Derckx H. 1997. De koning van het bos. Geen beschermingsplan voor bedreigde boommarter. - das & boom 5 (3): 4-7. [*resumé van stand van zaken rond de bm in Nederland met uitgedrukte hoop dat er toch een sbp komt - met foto's; ook op de omslag (groot!)*]

[n] Helldin J-O 1997. Age determination of Eurasian pine martens by radiographs of teeth in situ. - Wildlife Society Bulletin 25 (1): 83-8. [*röntgenfoto's van tanden als (nog ruwe) maat van tanden*]

[n] Kleef HL 1997. Boommarterinventarisatie in Nederland: aanpak en resultaten, toegespitst op Noord-Nederland. In: [3] 11-9.

[5] Leer PA van der 1994. Verschillende typen nestkasten voor boommarters - worden ze ook gebruikt? - MARTERPASSEN II: 41-47.

[6] Leer, PA van der 1996. Vallen jonge boommarters vaak uit het nest? MARTERPASSEN IV: 83-85.

[7] Leer PA van der 1995. Bosuil valt boommarter aan. - MARTERPASSEN III: 41.

[8] Mabelis B 1997 Boommarter in de broek. - ZOOGDIER 8(2): 33-4.

[o] Marinis AM de & Masseti M 1995. Feeding habits of the pine marten Martes martes L., 1758, in Europe: a review. - Hystrix (n.s.) 7 (1-2): 143-50. [*review van voedselkeuze-studies uit geheel Europa; voedselkeuze hangt af van de lokale situatie en verschilt sterk per streek*]

[9] Messenger J, Birks J & Jefferies D 1997. What is the status of the pine marten in England and Wales? - British Wildlife 8 (5): 273-8. [*zie elders in deze MARTERPASSEN*]

[10] Müskens G. 1997. Leefwijze en terreingebruik van de boommarter in Nederland: wat weten we tot nu toe? In: [3] 30-6.

[o] Murgia C, Secci E & Deiana AM 1995. Preliminary research on some ecological and biometric aspects of the Sardinian pine marten (Martes martes). - Hystrix (n.s.) 7 (1-2): 151-4. [*bms van Sardinië worden beschreven*]
[o] Pedrini P, Prigioni C & Volcan G 1995. Use of trophic resources and forest habitats by the genus Martes in Adamello-Brenta Park (Central Italian Alps). - Hystrix 7 (1-2): 127-35. [*uit keutelanalyses (sm+bm sic) (freq.perc.): arthropoden 50,0; planten 25,9; zoogdieren 10,5; ook aandacht voor seizoensverschillen*]
[o] Pulliainen E & Ollinmäki P 1996. Common frogs, Rana temporaria L., in the winter diet of the pine marten, Martes martes L., from the standpoint of their attempts to winter terrestrially. - Aquilo Ser. Zool. 29: 49-53. [*kikkers, opgegraven van onder de sneeuw, maakten een klein deel uit van prooi in uitwerpselen van bm in Finland*]
[o] Pulliainen E & Ollinmäki P 1996. A long-term study of the winter food niche of the pine marten Martes martes in northern boreal Finland. - Acta Theriologica 41(4): 337-52. [*analyse van ruim 5.500 keutels over een periode van 16 jaar (prachtige data-set - KJC); beeld van opportunistische generalist wordt opnieuw bevestigd; vooral muizen, m.n. rosse woelmuis, vormen belangrijkste prooi; dichtheid van prooi weerspiegelt zich in menu;* Microtus *spp als prooi nemen bij sneeuw af; na muizen zijn eekhoorns en vervolgens kadavers van rendieren alternatief*]

[11] Schmidt F 1943. Naturgeschichte des Baum- und des Steinmarders. Leipzig.

[12] Schröpfer R 1997. Wieviel Baummarder leben in unseren Wälder? In: [3] 23-9.

[n] Schröpfer R Wiegand P & Hogrefe H-H 1997. The social system of the solitary pine marten Martes martes L. In: Toman A. & Hlaváč V. (eds): Proceedings 14th Mustelid Colloquium, 14th-17th September 1995, Kouty, Czech Republic, Praha: 68-70. [*cf. van zelfde auteurs: "Das Paarungssystem des Baummarders...*]
[n] Schröpfer R, Wiegand P & Hogrefe H-H 1997. The implications of territoriality for the social sustem of the European pine marten *Martes martes*, Z. Säugetierkunde 62: 209-218. [*cf. van zelfde auteurs: "Das Paarungssystem des Baummarders...*]
[n] Marshal T. Mammal magic. Smithson T 1997. [geen titel]. - Mammal News 110 (4). [*Marshall doet verslag van jaarlijkse verg. (3e; 220297) van North West Regional Branch van MamSoc); citeert Tony Smithson: ± 1980 bms geherïntroduceerd in Galloway, Schotland; doen het daar goed; 13 (!) met zendertjes gepeild; huidig aantal geschat op 35*]
[n] Sidorovich VE & Pikulik MM 1997. Toads Bufo spp. in the diets of mustelid predators in Belarus. - Acta Theriologica 42 (1): 105-8. [*padden maakten een klein deel uit van de prooi in uitwerpselen bms in Wit-Rusland*]

[13] Stier N 1996. Untersuchung zur Raum-Zeit-Nutzung des Baummarders in Waldgebieten der Agrarlandschaft Südwest-Mecklenburgs. Diplomarbeit Fakultät Forst-, Geo- und Hydrowissenschaften der Technischen Universität Dresden. 1-80 + 5 Beilagen [*zie elders in deze MARTERPASSEN*].

[14] Strachan A R & Jefferies D J 1996. Otter survey of England, 1991-1994, The Vincent Wildlife Trust, 1996.

[n] Stubbe M & Ebersbach H 1997. Vorkommen and Raumnutzung von Baummardern in Europa. In: [3] 37-44.
[n] Thiede W 1996. Der Baummarder Martes martes als Vogelfeind. - Der Falke 43 (11): 264 [*recensie van drie Zweedse publicaties uit 1995 over relatie bm-vogels (Staav R: Marden som predator pa faglar: Philipsson C: Mard och ugglor i östra Blekinge; Nilsson J-A: Den mardsäkra småfågelholken. - Ringinform 18 (1): 1-8).*
[n] Thissen J 1997. Soortenbeleid voor de boommarter. In [3] 52-8. -
[o] Van Den Berge K 1996. Aanval van buizerd op boommarter.Zoogdier 7 (1): 33.

[15] Timmermans G & Melchers M 1994. Het mysterie van de boommarter ten westen van Amsterdam: een onopgemerkte populatie in de binnenduinrand! - MARTERPASSEN II: 23-6.

[16] Velander KA 1983. Pine marten survey of Scottland, England and Wales 1980-82. The Vincent Wildlife Trust, London. 1-28.

[n] Wansink D 1997. Bedreigingen van de boommarter in Nederland. In: [3] 44-51.

[17] Wijs, BR de 1996. Monitoring van de boommarter, kan dat wel? MARTERPASSEN IV: 79-81.
[18] Wijsman HJW 1996. Marters in en om het Gooi. De Wijde Blik 96 (2) 29-33.
[19] Wijsman HJW 1997. Marters op roofvogelhorsten. MARTERPASSEN V: 40
[20] Wijsman HJW 1997. Een schatting van het aantal boommarters. MARTERPASSEN V: 25-29.

[n] Wijsman HJW & Canters KJ 1997. Wat doen we met de boommarter? In: [3] 70-7.
[n] Zalewski A. 1997. Patterns of resting site use by pine marten Martes martes in Białowieża National Park (Poland). - Acta Theriologica 42 (2): 153-68. [*12 gezenderde bms werden gevolgd in een dagrustplaatsen-onderzoek; slechts zelden werd een plaats enige malen achtereen benut, b.v. alleen bij grote kou; in de zomer sliepen de mannetjes vaak dichtbij de plek waar een vrouwtje woonde; 95% drps in bomen; bij mannetjes half holen, half nesten; bij vrouwtjes veel meer holen; geen gebruik van elkaars drps, behalve voor combinatie van jonge man en jonge vrouw*]
[n] Zalewski A. 1997. Factors affecting selection of resting site type by pine marten in primeval deciduous forests (Białowieza National Park, Poland). Acta Theriologica 42: 271-288. [*877 dagrustplaatsen van 14 boommarters met zender zijn ingedeeld. Merendeels rusten de marters in bomen, mamnnetjes vaker op nesten, wijfjes vaker in holen. Bij stenge kou gaan ze ondergronds, ook wel in de hoogzomer als het vochtig is. In het gemengde bos van B. zitten ze het meest in sparren. Een kaart met alle studies in Europa laat zien hoe in het noorden de grond, in het oosten de holten, in het westen de nesten het belangrijkst zijn*]

Kees J Canters, Hans (J) Vink, Henri J W Wijsman

Het ledental van de werkgroep stabiliseert zich net onder de 50 mensen. Door de jaarlijkse schifting op actieven vallen er wel eens af, maar de boommarter blijkt voldoende uitstraling te hebben om telkens weer voor aanvulling te zorgen. Vooral de Utrechtse heuvelrug heeft het laatste jaar een enthousiaste versterking ondergaan, waarvan de eerste resultaten direct zichtbaar zijn geworden. Het bestuur kwam gewoontegetrouw twee maal per jaar bijeen, in januari en augustus. Het nog immer lopende zenderonderzoek naar "-20" werd dan aansluitend besproken.

Boommarter Inventarisatie Nederland heeft het afgelopen jaar wat verdieping ondergaan, door groeiende ervaring, aanvullende inzichten, enthousiasme en vasthoudendheid komen er steeds meer en gedetailleerder gegevens boven water. Toch zijn er nog witte gebieden. Met extra WBN-excursies te organiseren naar een gebied zoals het Kennemerduin in juni '97 hoopten we de status in te vullen (zie verslag elders). De actieradius van actieve WBN leden, wordt vooral weerspiegeld in de locaties van verzamelde nestbomen, een beloning die doorgaans door noeste arbeid verdient moet worden. De coördinatie van het BIN is in stevige handen en ook de systematiek achter onze inventarisaties wordt langzaam aan volwassen. Publiciteit blijft belangrijk als instrument om in voorjaar en vroege zomer losse waarnemingen te sprokkelen. Dit jaar een artikel in het 'Brabants Landschap' dat echter nauwelijks iets opleverde. Ontbeert Brabant nu echt de boommarter of was de late plaatsing in september hier debet aan? De piek aan toevallige zichtwaarnemingen valt naar mijn gevoel steeds samen met de periode waarin de jaarlijkse aanwas aan de eerste omzwervingen begint (juni-juli).
De verzamelde bestanden van het BIN en het IBN zijn samengevoegd tot één geïntegreerd bestand met Gerard (IBN) als beheerder.

Gerichte kennisoverdracht was er het afgelopen jaar in de vorm van diverse lezingen en een gecombineerde lezing/excursie voor de verzamelde boswachters van de Utrechtse heuvelrug. Persoonlijk contact is toch vaak een voorwaarden om tot uitwisseling van gegevens te komen. Dat bleek hier maar weer eens te meer. Een geplande, gelijke bijeenkomst voor het personeel van Natuurmonumenten op de Veluwezoom in december werd afgelast. Deze zal nog wel in een afgeslankte vorm een keer plaats vinden in het voorjaar '98. Gezien de wens van Natuurmonumenten om de boommarter op de Veluwe te monitoren, moet er wel een start gemaakt worden met een methodiek en de benodigde kennis en ervaring opgebouwd worden!
Het uitbrengen van een poster ter herkenning van de diverse marters vooral door mensen die beroepsmatig tegen verkeersslachtoffers of verweesde jongen op kunnen lopen, heeft al enkele reakties opgeleverd, en zal zijn nut op langere termijn verder moeten bewijzen.

Ecologische basisgegevens
Het telemetrisch onderzoek is z'n tweede jaar in gegaan en met nog immer voortdurend succes. Waar veelal de deelnemende marters als eerste muteren, is het in dit geval Peter geweest die het volgen heeft gestaakt. Op het moment van publikatie zal naar verwachting een vol tweede jaar met één gezenderde marter zijn afgesloten. Een lange reeks gegevens zijn het resultaat, maar het gewenste inzicht in sociale structuur is met een enkel mannetje niet te verkrijgen, helaas. Ook heeft zich geen herhaling voorgedaan van het gedrag - langdurig en veelvuldig rondhangen in een bepaalde buurt - dat ons in 1996 naar een nestboom op de Veluwezoom gevoerd heeft. Overigens neemt het aantal nestbomen die gevonden worden nog toe, en vooral het tijdstip waarop komt allengs wat eerder in de tijd te liggen. Daarmee winnen de observaties nog steeds aan betekenis. Ook de "videoboom" in Kootwijk heeft weer van zich doen spreken.

Communicatie en overige aktiviteiten

Marterpassen V, een combinatie van jaarverslag en nieuwsbrief, werd uitgegeven met als altijd veel lezenswaardigs. Naast vaste rubrieken en verslagen ook overdenkingen die vooral weer nieuwe overdenkingen genereren. Voorlopig blijft het martelisme aan kracht en diepgang winnen. (Overigens is het niet noodzakelijk om zich hiertoe te bekeren. Enthousiaste werklust is voldoende om tot de WBN-sekte toe te treden). Twee werkvergaderingen werden georganiseerd en door de harde kern steeds goed bezocht. Een dagdeel met voordrachten en huishoudelijke zaken wordt steeds afgewisseld met een excursie in de omgeving van de gekozen locaties. Dit jaar waren dat Westelijk Brabant en Twente.
Het boekje; 'Wat doen we met de boommarter' met de schriftelijke weergave van een door ons georganiseerde themadag is in de reeks wetenschappelijke mededelingen bij de KNNV verschenen. Het voorziet uitstekend in de behoefte aan gedegen informatie over de boommarter in het Nederlands.
Er kwam een gedegen Boommarter-actieplan ROM-Mergelland tot stand, uitgevoerd door twee WBN-leden. Diverse lezingen werden gehouden en op Televisie; bij "Ja, Natuurlijk", en bij de omroep Brabant hebben interviews de gelegenheid geboden de boommarter voor het voetlicht te brengen.
Het uitgeven van een herkenningsposter is reeds gememoreerd, de lang verwachte folder heeft het licht net niet in 1997, mogen aanschouwen, maar is inmiddels beschikbaar!
In december is een eerste studiebijeenkomst gehouden om alle ervaringen en ideën die er bestaan over het phenomeen nestboom eens uit te wisselen en te structureren. Een bijzonder levendige bijeenkomst die in januari '98 een vervolg krijgt.

Opvang boommarters
Verheugd kunnen wij melden dat de opvang die Adri Nieuwenhuizen aan boommarters biedt een officiele status is toegekend. Er is echter nog een weg te gaan voordat alle goede bedoelingen en zorgen ook voor de betrokken boommarters in succes is omgezet. Ten eerste is er in 1997 een jong in Ermelo overstuur gegaan die onze opvang niet bereikt heeft. Hierbij zijn er vragen blijven bestaan of dat bij anders handelen niet voorkomen had kunnen worden. Ten tweede is er een martertje, wat gezien zijn zwakke gezondheids toestand en parasitaire belasting weinig kansen leek te hebben, prima door de inzet van Adri opgeknapt, goed gegroeid, maar door factoren waar wij nog geen greep op hebben, is het uiteindelijk toch niet gelukt tot succesvol uitzetten te komen. Zie Adri's verslag.

Plannen voor 1998
- Tweede studiebijeenkomst nestbomen.
- Uitgave Marterpassen VI
- Afronding BIN-project
- Afronding Zenderonderzoek - Veluwe
- Voortzetting onderzoek dagrustplaatsen in Noord-nederland
- Verspreiding Boommarterfolder
- Deelname aan infomarkten
- Twee werkvergaderingen
- Bezoek collegae van The Vincent Wildlife Trust
- Uitgeven van BIN-nieuws

Dick JC Klees, secretaris WBN

Financieel verslag 1997 Werkgroep Boommarter Nederland - VZZ

	BEGROTING 1997 (bijgesteld)		GEREALISEERD 1997	
	inkomsten	uitgaven	inkomsten	uitgaven
bijdrage VZZ	1260		1260	
giften	-		86,80	
rentes	-		34,62	
legaten	-		2750	
bestuur		300		872,65
Marterpassen	250	110	350	33,15
telemetrie	2500	2500	2500	2830,51
dagrustplaatsen		1000		2837,06
Drenthe				
BIN		500		729,76
PR		100	13	100,59
Wet.Med.KNNV	1500	1000	2969	1356,80
batig saldo	-			1202,90
totaal	5510	5510	9963,42	9963,42

BALANS PER 31 DEC. 1997:

giro 1-1-97	4209,59
batig saldo	1202,90
giro 31-12-97	5412,49 (=giro 662,39 + sterrek. 4750,10)

BEGROTING 1998	INKOMSTEN	UITGAVEN
bijdrage VZZ	500	
rentes	25	
bestuur	775	
Marterpassen	300	100
dagrustpl.	2500	2500
BIN		500
PR		100
nadelig saldo	325	
totaal	3975	3975

Henri J W Wijsman, penningmeester Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ

Toelichting: de begroting was ná het drukken van Marterpassen bijgesteld i.o.m. VZZ. Belangrijke afwijkingen van de begroting waren de grote inkomsten uit het legaat en uit de verkoop Wet. Med. KNNV 219 *Wat doen we met de Boommarter*. Hiermee hangen samen rentes, grotere bestuurskosten en daarmee weer een aantal giften. De uitbreiding van het lopende dagrustplaatsen-onderzoek (d.m.v. telemetrie op Rozendaal) met het bekostigen van thermosensors voor rust-/nestplaatsen van *moertjes* (in Drenthe) werd door FONA goedgekeurd en gehonoreerd met de derde en laatste tranche. De VZZ had al ingestemd met een verhoging van de bijdrage om de eerste kosten van deze uitbreiding te dragen. Vandaar de herziene begroting. - Het nadelig saldo 1998 kan ten laste van de reserves komen.

Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland (WBN-VZZ)

Chris Achterberg	Koningin Wilhelminaweg 72	3958 CP Amerongen
0343 - 452 524		
Bram Achterberg	Laan van Soestbergen 19 bis	3582 SR Utrecht
030 2511766		
Teun (A N J) Baarspul	W. A. Scholtenstraat 10	9712 KW Groningen
050 - 3180630		
Leo A M Backbier	van Galenstraat 64	6163 XW Geleen
046 - 4747938	* regio-coordinator BIN Limburg	
Jan-Piet Bekker	Zwanenlaan 10	4351 RX Veere
0118 - 501933	* regio-coordinator BIN Zeeland	
Monique Bestman	Rijnstr. 280	3911 KS Rhenen
0317-615 445		
Sim Broekhuizen	Elterse hof 24	6721 ZZ Bennekom
0318 - 416402	* boommarteronderzoeker IBN, adres zie onder	
Kees J Canters	P. de Hoochlaan 112	7312 PN Apeldoorn
055 - 355 3250	* voorzitter WBN	
	*regio-coordinator BIN Veluwe Noord	
Jan de Constant Rebecque	Annevillelaan 95	4851 CB Ulvenhout
076 - 5657297	* regio-coordinator BIN Noord-Brabant	
Annemarie (M A J) van Diepenbeek	Vaarsenhof 180	5403 TA Uden
0413 - 265753		
Vilmar Dijkstra	Dijkstraat 68	6828 JS Arnhem
026 - 4431826		
Rombout S van Eekelen	Molenvliet 50	4791 GA Klundert 0168 - 402833
Arne Greven	Zuster Hennekeplein 17	3033 BW Rotterdam
010 - 2652146	* regio-coordinator BIN Zuid-Holland	
Ed J Gubbels	Eykerstraat 42	6269 BN Margraten
043 - 4581330		
Bauke Hoekstra	Bornsestraat 118	7601 GK Almelo
0546 - 811294		
Roel Hoeve	D. van Bourgondiestraat 57	8325 GG Vollenhove
0527 - 243001	* regio-coordinator BIN Overijssel	
Kees Kapteyn	Abelenlaan 31 1829 EG Ouddorp NH 072 528 9556 werk .	
023 514 3154		
Hans L Kleef	Hoofdweg 225	9621 AJ Slochteren
0598 - 422 193	* regio-coordinator BIN Noord-Nederland	
Dick J C Klees	Zadelmakerstraat 58	6921 JE Duiven
0316 - 264335	* secretaris WBN	
E P van Kooten	Lunenburg 9	6714 GL Ede
0318 - 632575		
Fred Kruidbos	Bornerveld 92	3080 RH Rotterdam 010 - 4102962
	* regio-coordinator Noord-Holland (- Gooi)	
Peter A van der Leer	Capella 10	6922 LG Duiven
0316 - 281 061	* regio-coordinator BIN Achterhoek	
Peter J H van der Linden	Wesselstraat 25	1222CD Hilversum
035-6854902		

Marjan van Lieshout Akkerstraat 6b 5084 HL Biest- Houtakker
013 5054856
Johan (H G) Metselaar Boomstede 337 3608 BA Maarssen
0346 - 567 812
Gerard D J M Müskens van Nispenstraat 4 6561 BG Groesbeek
024 - 397 6343 * boommarteronderzoeker IBN, adres zie onder
* regio-coordinator BIN Rijk v Nijmegen
Adrie G Nieuwenhuizen Meervelderweg 22 3888 NK Nieuw-Milligen
0577 -456 466 * opvangcentrum
F van Ommen Dommel 32 3961 HT Wijk bij Duurstede
0343-577119
Alice N A M Pillot Poirterslaan 23 5611 LA Eindhoven
040 - 2111923
Silvan Puijman Tilweg 21 7863 TJ Gees
0524 - 581260
Ronald Ridder Planetenlaan 52 3951 EK Maarn
0343 - 442770
Ad J J M van Rosendaal Groenloseweg 43 7261 RM Ruurlo
0573 - 491 480 *landelijk coordinator BIN
*regio-coordinator Veluwe Zuid
Kamiel Spoelstra Droevendaalsesteeg 97 6708 PS Wageningen 0317 - 421811
Arie Swaan Torresstraat 33-3 1056 RR Amsterdam 020-6832420/6642453
Koen Van Den Berge, Breedstraat 4, 9660 Everbeek België
00 32 (0)55 5428390 * belgisch boommarteronderzoeker
Jan Veen Wieselseweg 110 7345 CC Wenum-Wiesel
055 - 3122279
Hans (J) Vink Boterhoeve 5 3992 NB Houten privé 030 - 6374917
werk 030 - 692 6316
Dennis Wansink Annastraat 3 6821 EK Arnhem
026 - 443 9346
L. Webbink Hoenlo 15 7608 EA Almelo
0546 - 870 478
W J Rombout de Wijs Pimpernelstraat 6 1314 JL Almere
036-5346338 * regio-coordinator Flevoland
Henri JW & Willemien J Wijsman, Tony Offermansweg 6, 1251 KJ Laren
035 - 538 9031 * redacteur Marterpassen
* penningmeester WBN
* regio-coordinator BIN Utrecht+Gooi
* landelijk coordinator BIN
Cees Zoon Witharenweg 10 7738 PG Witharen
0523 - 676 470

DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO)
Nu nog: Bezoekadres Kemperbergerweg 67, Arnhem
tel. 026 - 354 6800 (SB -836, GM -807)
Postadres: Postbus 23, 6700 AA Wageningen
Na 1 juli:tel. 0317 - 477 700. Postadres hetzelfde.

MARTERPASSEN is de jaarbrief van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN) van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ), een combinatie van een jaarverslag en een nieuwsbrief. MARTERPASSEN is vooral bedoeld voor intern gebruik door de werkgroepsleden.

(Eind)redactie en vormgeving
Henri J W Wijsman, Laren NH

Foto's en tekeningen
Foto's, figuren en tekeningen zijn gemaakt door de auteurs, tenzij anders vermeld staat.
© foto's/tekeningen berust bij de resp. makers.

WBN-logo
Dick JC Klees, Duiven

Ontwerp voorkant
Koen Sandifort, Utrecht

Reproduktie en bindwerk
SBB, Driebergen

Oplage
250, waarvan 125 genummerd (voor gebruik binnen de WBN); dit is nummer [illegible].

WBN
Secretariaat/opgave als actief lid:
Zadelmakerstraat 58, 6921 JE Duiven
telefoon: 0316 264 335 (tevens fax!); na 1 april 1998 Tony Offermansweg 6, 1251 KJ Laren, telefoon 035 538 9031.
ƒ 15,=, incl. MARTERPASSEN [WBN-leden die lid zijn van de VZZ betalen een vrijwillige bijdrage voor MARTERPASSEN, liefst ƒ 10,=]; giro 0344938 t.n.v. Penningmeester WBN, Laren

VZZ
Emmalaan 41, 3581 HP Utrecht
telefoon: 030-2544642; postgiro 0203737/België en Luxemburg: postgiro 000-1486269-35 t.n.v. Penningmeester VZZ, Utrecht, Nederland; lidmaatschap ƒ 55/1000 BF per jaar, incl. de abonnementen op de verenigings-tijdschriften LUTRA en ZOOGDIER

Verschijningsdatum
maart 1998

Verkrijgbaarheid
Bestellen - zolang de voorraad strekt! - bij het VZZ-bureau (adres zie bovenstaand), de kosten worden gebaseerd op de verzend- en administratiekosten (een verdere, vrijwillige betaling wordt op prijs gesteld); een rekening wordt meegestuurd.

Verantwoording
De redactie streeft niet naar uniformiteit in schrijfstijl of niveau. Wel wordt getracht een uniforme spelling en schrijfwijze te hanteren, zijnde de voorkeurspelling. Daarbij is voor een aantal extra regels gekozen, zoals de schrijfwijze van namen van soorten: steeds met een kleine letter. Ook topografische aanduidingen zijn op uniforme en consequente wijze gespeld, namelijk volgens de Topografische Kaart van Nederland. Alle literatuurverwijzingen zijn in één lijst verzameld en deze lijst is apart weergegeven.
Citaten staan tussen "..." en 'vreemde' woorden tussen '...'. Woorden uit andere talen dan het Nederlands zijn cursief geschreven. Data zonder jaartal hebben steeds betrekking op 1996.
De vermelding van wetenschappelijke namen is over het algemeen achterwege gelaten met een, hier gemaakte, uitzondering de boommarter die de wetenschappelijke naam *Martes martes* (Linnaeus 1758) draagt.

Overname en gebruik van gegevens
Citeren van of refereren naar artikelen uit MARTERPASSEN is toegestaan (zelfs in de vorm van fotocopiëren) mits duidelijke bronvermelding plaatsvindt. [Toezending aan het WBN-secretariaat van publicatie(s) waarin van MARTERPASSEN gebruik gemaakt is, wordt op prijs gesteld.] Wel wordt bij dit gebruik de volgende kanttekening geplaatst. Aangezien Marterpassen vooral is bedoeld voor intern gebruik, kunnen en mogen niet alle vermelde gegevens als wetenschappelijk bewezen feiten worden beschouwd. De redactie is, mede daarom, niet aansprakelijk voor de juistheid van de in de verschillende bijdragen geleverde informatie, weergegeven inzichten en/of meningen. Het gebruik van de in MARTERPASSEN gepresenteerde informatie is voor eigen rekening.

